Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (11080) | 1979 чылдың август 8, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ПРОГРАММА ЁЗУГААР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтика төөгүзүнде эң үргүлчүлелдиг ужудуушкунун Владимир Ляхов биле Валерий Рюмин уламчылавышааннар.

Августуң 6-да эртем-шинчилелдиң «Салют-6»—«Союз-34» комплекизинге космостуң КРТ-10 дээр радиотелескову-биле ээлчеглиг ажылды кылган. Экипаж чер кырының чамдык районнарын болгаш делегей океанының девискээрлерин радиокартографиялаарын, а ол ышкаш пульсарнын радиоастрономиялыг хайгааралдашкынын үргүлчүлеп турар.

Августуң алдыда «Кристалл» дээр херексел-биле полупроводниктиг материал — индийниң арсенидиниң монокристаллын деңан чок байдал үезинде алыр сорулга-биле база бир технологтуг дуржулганы кылган.

Космонавтылар медицина хыналдазының программазын ёзугаар мага-боттуң массазын хемчээген болгаш орбитага ужудуушкун үезинде базышкынга улуг таварышпас шыганнарның байдалын шинчилеп көргеннер.

Үргүлчүлелдиг ужудуушкунуң дургузунда комплекстиг тренажёрга болгаш велоэргометрге экипажтың күш-культура мергежилгелерин кылырынче улуг кичээнгей салып турар. Космонавтылар чер кырынче ээп келиринге белеткел үезинде «Чибис» дээр муңгаш хепти ажыглавышаан, үргүлчүнүң шенелдеазин эгелээннер. Ол хеп барометрлиг базышкынны өскертип тургаш, мага-ботка хан дамчыырын экижидер болгаш чер тырттывышкынының салдарынга дөмей байдалды болдурар.

Телеметрлиг хемчээшкинниң түңнелдерин болгаш экипажтың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, «Салют-6»—«Союз-34» комплекстиң иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Владимир Ляховтуң болгаш Валерий Рюминниң кадыының байдалы эки.

Чер чоогунуң орбитазында ажыл айыткан программа ёзугаар күүсеттинип турар.

Малга чем белеткээриниң шалыпчы айы чоруп тур

КИДИН ТҮЛҮКТЭЭН

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң девискээринде — Көк-Хаакта, Ак-Талда, Арыг-Бажында, Кадыйда сиген аажок чаагай үнген. Ам кол сорулга бүгү күштү мал чемнериниң белеткелинче мобилизастап, бар аргаларны ажыглап тургаш, чаагай үнген сигенни чогуур үезинде белеткеп, ниитиниң малынга арбын курлавырны тургузары болур.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелинче массалыг эгелеп киргенден бээр каш хонук эрткен. Совхоз бо чылын 3000 ажыг тонна чулуктуг чемнерни белеткээр планныг. Августуң 1-ниң медээзинден алырга, 830 гектар черниң сигенин кескеш, ооң 800 ажыг гектарындан 692 тонна сигенни сараттаап.

Мал чеминиң белеткелинде дөрт хойжу бригаданың малчыннары болгаш суур чурттакчылары шупту 268 кижи хаара туттунган. Оларның иштинден 84 кижи хол кадыры-биле сиген кезип турар.

Совхозтуң Чаа-Суур салбырының мал чеминиң белеткелин шалыпкын чорудуп турар. Анаа август 1-ге чедир 350 тонна сигенни бөлүп сараттаан. Ында Дагба Кызыл-оолдуң удурткан звенозу чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Он чеди кижилиг ол звено 248 тонна сигенни белеткээн. Кадый-Бажының болгаш Ирбитейниң хойжу бригадаларының малчыннары сиген белеткелинче массалыы-биле кирген. Хоочун хойжу Түлүш Санчат-оол он ийи аныяк хойжуну баштап алгаш, сиген кезип турар. Олар 25 тонна сигенни кургадып сараттаан.

Мал чеминиң белеткелинде трактористер Сагды Байыр-оол, Виктор Маймыды, Мерген Сүтежик. Борис Шогжап олар хүн бүрүзүнде үлүг-нормазын ажыр күүседип турар.

Чаа-Суур болгаш Торгалыг суурларда пенсионерлерниң база школачыларның сиген кезер ийи бригадаларын организастаан.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээр талазы-биле июльдуң үшкү декадазында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол бедик шаңналды ап тура тес-хемчилер шалыпчы ажылдаарын хүлээнген турган.

Бо хүннерде ук районда байдал ажыл-херек-биле карышпайн турар. Ниитизи-биле 4085 тонна сигенни белеткеп, планның 29,6 хуузун күүсеткен. Ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарышка «О. Шынаа» совхоз бирги черни ээлеп турар. Сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле планныг онаалдазын 46 хуу чедирген. А «Чодураа» оон биче-ле куду — 33,8 хуу көргүзүглүг болган.

Ниитизи-биле районда мал чеминиң белеткелинче 598 кижи хаара туттунган. 53 трактор, сиген кезер 33 машиналар ажылдап турар.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш районнуң аныяктары база шудургу ажылдап турарлар. Олар 4 бригада, 7 звенога хуваттынган.

Т. ДОЮНДУП.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ
АЛДАРНЫҢ
ТУГУ

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Эрзин районнуң «Мөрен» совхозунуң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазынга (бригадири **Анай-оол Допчут**) тураскаадып көдүрген.

Ол бригада 1300 тонна сиген белеткээр планын август 6-га чедир 236 тонна кылдыр күүсеткен.

ШАЛЫПЧЫ ТЕМП-БИЛЕ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери сиген кезилдезин шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Чарлаттынган шалыпчы айда мал чеми белеткээр планны күүседир сорулганы салган.

Бо хүннерге чедир Мугур-Тал деп черден 163 гектарның сигенин кескен болгаш 224 тонна сигенни хол-биле долгааш, малчыннарның кыштагларында сөөртүп чедирген.

Мал чеминиң белеткелинде 7 бригаданы, 22 звенону тургускан. Бо чугула кампанияда ниитизи-биле 322 кижи киржип турар. Бай-Тал ортумак школазының өөреникчилери 70 кижи будук-бүрү белеткеп турар. Олар 12 тонна будук-бүрүнү боодалдап аскан.

Механизастаттынган бригадалардан аңгыда 212 кижи хол кадыры-биле сиген кезип турар. Сигенчи бригадаларда Иргит Чылбак-оол, Иргит Дамбый, Хертек Алдай-оол болгаш Калдар-оол Хопхак-оол олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, шалыпкын ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Ырбанның ыяш белеткелчилери Ыяш ажыл-агыйының ажылдакчызының хүнү — профессионал байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннинг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартканнар. Республика найысылалы — Кызылдың болгаш өске-даа черлерниң чаа тудугларынга ыяш белеткеп, салдадырының темпизи улам бедээн. Онгу беш чылдың дөртку чылында белеткелчилер бедик социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннинг күүседип турарлар.

Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының коллективи келген салдарны саадатпайн хүлээп ап, ыяшты эрик кырынче шалыпкын үндүрүп турар. Ыяшты эрикче үндүрер, ону ыяш болбаазырадыр комбинатче чүдүрүп чорудары берге болгаш улуг мергежил негеттинер ажыл. Ында ажылдап турар бригадалардан Александр Трофимович Кухтинниң удурткан бригадазы чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: бригадир А. Т. Кухтин; ээлчеглиг салдың кээп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

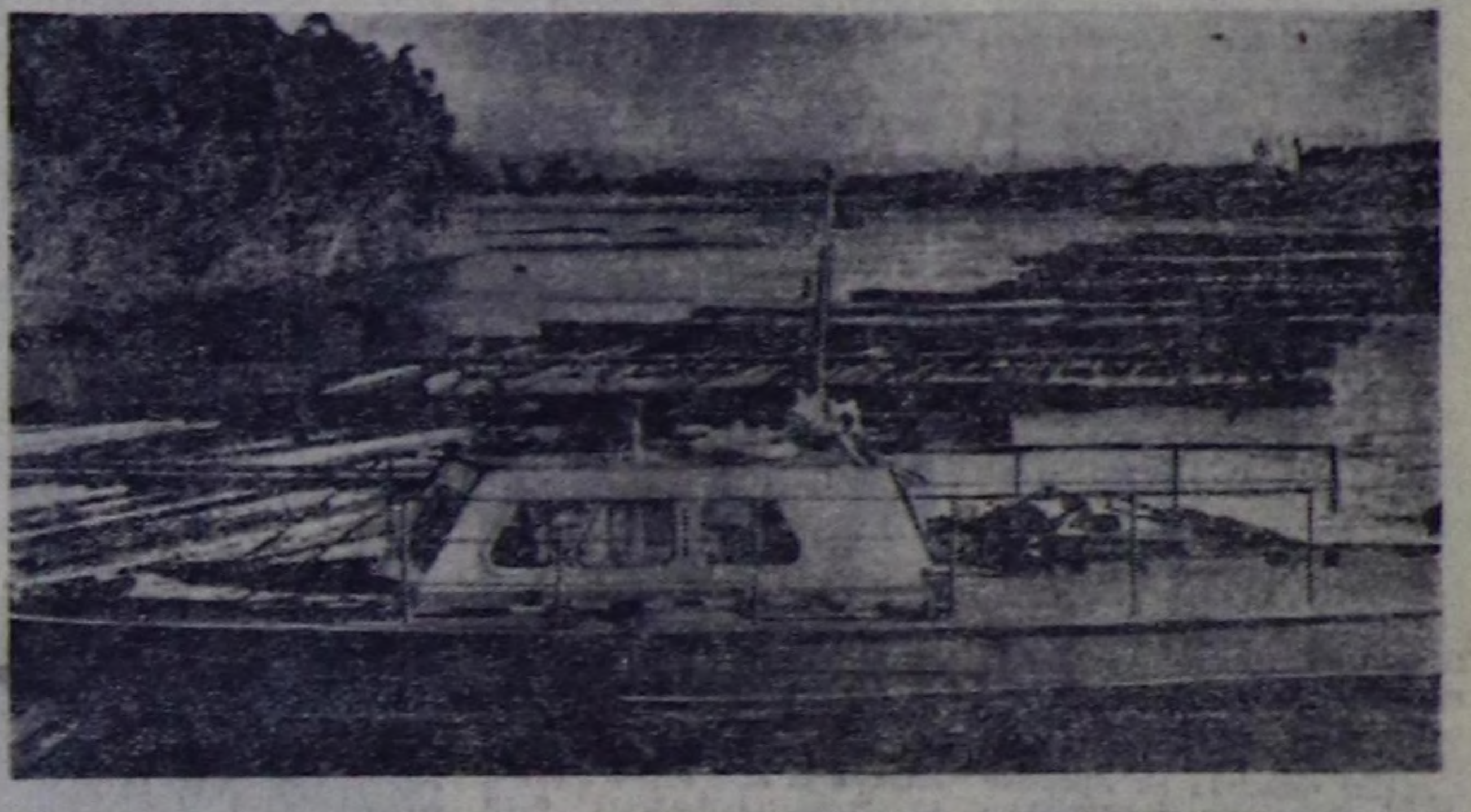

Хүн бүрүнүң бараан болуушкуну

СЭКП Төп Комитеди ийи чыл мурнунда «РСФСР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң чагыгларны күүседиринин шынарын экижидер болгаш ажылчы чонну хандырарының культуразын бедидер талазы-биле ажылының дугайында» доктаалды хүлээп алган. Сөөлгү чылдарда бо талазы-биле улус ажыл-агыйының шуут-ла чаа адыры тургустунган деп ол доктаалда демдеглээн болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ыңай экижидериниң тодаргай сорулгаларын салып, ёзулуг-ла программаны ажылдап кылган.

Ажылчы чоннарга хүн бүрүнүң бараан болуушкунун эки сеткил-хөөннүң албаны деп адап турары-даа чөптүг. 2 миллион 500 мун ажыг кижи ажылдап турар бо аныяк адыр сөөлгү чылдарда аажок дүрген хөгжүп турар болгаш ооң ачы-дузазын барык-ла өг-бүле бүрүзү ап турар апарган. Мындыг чугула адырны Кызыл хоорайга улам калбартыры болгаш ооң ажылын үезин болгаш чоннуң негелделеринге дүүштүр экижидери база чугула айтырыг дээрзин билдингир.

Моон ужурунда бо айтырыгны Кызыл хоорай Совединиң VI сессиязынга 1978 чылдың апрельде тургускан болгаш сессия бо айтырыгта хамаарыштыр тодаргай хемчеглерни боттандырарын көрүп турар шиитпирни хүлээп алган. Сессия ынчан хоорайда химиктиг аштаалга болгаш будулга фабриказын сөөлгү чылдарда ажыглалга кииргенин, идик даараар болгаш септээр ательени, автомашиналар ажаалдазы чорудар ийи станцияны, амыдыралдың нарын техникаларын септээр цехти, радио мастерскаязын, 15 олуттуг парикмахерскаяларны тутканын, алгы, чиг-этти ажылдап кылыр цехти, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекстиг баазазын ажыглалга кииргенин болгаш хүлээп алыр пунктуларның четкизин калбарткан. Телеательени мастерскаязы-биле кады чаа бажыңче көжүрген. «Огонек» деп чурук тырттырар черниң, чечек цегиниң болгаш хоорсправканың ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Бо бүгү болза хоорай чурттакчыларынга, оон аалчыларынга ачы-дуза чедирерин экижидеринге улуг идигни берип турар. Онгу беш чылдың үш чылында ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли 1.5 катап өскен, а ниитизи-биле беш чылда ол көргүзүг 1.7 катап өзери планнаттынган. Ынчангаш ол дээрге амыдырал хандырылга ажылдакчыларының күжениишкининиг ажыл-ижиниң түңнели-дир. Амыдырал хандырылганың ажыл-ишчилери планныг онаалдаларны күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги чартынында чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын бүгү-ле техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле чедиишкиннинг күүсеткен. Телеательениң, амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелелиниң, химиктиг аштаалга цегиниң, автомобильдерниң техниктиг ажаалда станцияларының коллективтери чылдың бирги чартынында эки ажылдаан.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде үлүг-нормазын ажыр күүседип, чоннуң хандырылгазының бедик культуразын эдип ап турар мурнакчыларның саны көвүдээн. Ажыл-ишке ак сеткилдиг, эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар хоорайның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде эвээш эвес. Оларга «Тувашвейбыт» каттыжыышкынындан бригадирлер В. М. Кудряшова, К. И. Бутусова, В. А. Егорова, баш таарыкчызы А. А. Скипор, идик септээр мастер Э. А. Росман, идик септээр цехтиң начальниги Н. С. Блитян болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Чедиишкиннер-биле чергелештир чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Даараныгла каттыжыышкынының чамдык бүдүрүлгелери, «рембыттехника» чонга ачы-дуза чедирериниң чамдык хевирлерин күүсетпээн. Чонну хандырарының культуразы ам-даа куду деңнелде. Даараныгла каттыжыышкынының «Восток» филиалының, «Чечек» ательеле, чурук тырттырар цехте чоннуң чагыгларының күүселдезиниң шынары негелдеге дүүшпейн баар таварылгалар бар болгаш чагыгларны күүседириниң хуусаазы узун болуп турар.

Амыдырал хандырылганың комплекстиг баазазының бүдүрүлге күчүлери кончуг оожум шиңгээттинип турар. Ук комплекстиг баазага ажылдаар кадрлар четче белеткеттинмээн, ында ам-даа 50 кижи чедишпейн турар. Чоннуң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуну ажылдар дээни ам-даа болдунмаан.

Улуг-Хемниң оң талакы эриинде чурттакчылар парикмахерская болгаш оон-даа өске ачы-дуза чедирилгезин ажыглаарда ыяап-ла хоорай төвү баар ужурга таваржып турар. Россия Федерациязының хоорайларының дуржулгазын ап көөрге, чамдык улуг бүдүрүлгелерге оран-саваны таарыштыр тыпкаш, аңаа амыдырал хандырылганың пунктуларын организастап болур. Ынчаар тургузар болза чонга эптиг, хөй шакты камнап алыр арганы бээр. Амыдырал хандырылга пунктуларын ажылчын коллективтерге чоокшуладыр дугайында айтырыгны Кызыл хоорай Совединиң VI сессиязынга база чугаалашкан, ынчалза-даа ол айтырыг шиитпирлеттинмээн.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң чогумчалыг ажылдаарынга материал-техниктиг хандырылганы экижидери негеттинер. Онгу беш чылдың төнчүзүнге чедир Кызылга чоннуң амыдырал хандырылгазын улам-на хөгжүдериниң хемчеглери алдынар. 1979 чылда хеп чуур черни ажыглалга кирер, 1980 чылда 100 олуттуг чунар-бажыңның, амыдырал хандырылга бажыңының тудуун эгелээр, автомобильдерниң техниктиг ажаалда станцияларын эде дериирин доозар. Кызылга чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункт удавас ажыттынар. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринге 30 ажыг санныг технологтуг дериг-херекселди тургузар. Ол ышкаш бүдүрүлге күчүлерин долу ажыглаар, цехтерниң, пунктуларның 1.5—2 ээлчег-биле ажылдаарын чедип алыр, чонга ачы-дуза чедирилгезиниң шынарын бедидер талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынар.

А. БАЛАКИН,

Кызыл хоорküүскомунуң план килдизиниң начальниги.

ТООЛАЙТЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның июль (1978) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң Тоолайтыда № 3 хойжу бригадазы (бригадири аныяк коммунист В. Саая) 1979 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 74 хураганны камгалап алганнар. Бригаданың мурнакчылары Намы Мөңгүн-оол төрүүр чүс хойдан 96 хураганнарны, Рова Иргит—87, Ымы Хүлер-оол 85 хураганнарны тус-тузунда камгалап алганнар.

Бригада хой кыргылдазын организастыг дооскан. Тоолайтыда кыргылда пунктузунга 5187 хойну кыргаан. Оон 5998 килограмм дүктү кыргып алган. Оон аңгыда 2763 хураганнарны кыргааш, 1028 килограмм дүктү алган.

Кыргылданы организастыг дооскаш, хой чуулдазын база чедиишкиннинг чоруткан. Күрүнеге дужаар малдарны база тускайлап үскен.

Амгы үеде малчын бүрүзү малдың чайгы семиртилгезин чорутпушаан, сиген кезип кирипкеннер.

Д. КУУЛАР.

Хүлээлгеге күүселдезин хынап тур бис

ЧАЙНЫҢ БОЛДУНАР АРГАЛАРЫН БҮРҮН АЖЫГЛААР

Сүт болгаш эът садарының тос айлар, а дүк садарының чыл планын республиканың районнарының күүседип турары август 1-де хуу-биле:

районнар	сүт	эът	дүк
Бай-Тайга район	77.7	23,7	68,1
Мөңгүн-Тайга	—	—	65,6
Барыын-Хемчик	81,4	37,8	81,8
Өвүр	72,1	9,8	45,3
Чөөн-Хемчик	81,3	36,5	65,2
Улуг-Хем	75,1	35,7	86,5
Таңды	70,4	41,5	63,7
Бии-Хем	72,0	37,5	47,7
Тожу	81,7	61,6	57,7
Каа-Хем	75,2	45,0	59,4
Тес-Хем	94,9	39,1	94,0
Эрзин	91,5	36,4	96,2
Кызыл	73,9	41,2	82,5
Республика ниитизи-биле	74,8	36,1	70,9

Республиканың ажыл-агыйлары чылдың чеди айларының дургузунда 157.893 центнер сүттү күрүнеге саткан, азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан 3,2 хуу өзүлделиг болган. А эътти 73,914 центнерни саткан, ол —эрткен чылдыындан 0,9 хуу эвээш. Бо чылын дүктү 23.399 центнерни саткан, азы эрткен чылдың ол үезинден 4 хуу хөй болган.

Сүт садарының тос айлар планнарын Тес-Хем, Эрзин, Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнар күүседир чоокшулап, мурнуку одуругда чоруп турар. Бо талазы-биле Өвүр. Таңды. Бии-Хем, Кызыл районнар хожудап турар. Республиканың тос районну сүт садарын эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден дыка бедиткен турда. Бии-Хемге ол деңнелден 3,9 хуу, Каа-Хемге—1,7 хуу, Кызыл районга—0,4 хуу кудулаан. «Бай-Тал», «Май 1», «Чодураа», «Нарын», «Чаа орук» болгаш «Шамбалыг» совхозтар сүт садарының тос айлар планын ам безин ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарын демдеглээр херек. А «Бурунгаар», «Кызыл-тук» (Каа-Хем), Жданов аттыг, Карл Маркс аттыг, «Тере-Хөл» совхозтар [illegible] сүт дужаап, хамыктың кудуруунда чоруп турар.

Күрүнеге эът садарынга Тожу, Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнар элээн мурнап турар. Ынчалзажок бо талазы-биле районнарның хөй нуруузу тос айлар планын орту безин чедирбээни дүвүреңчиг. Өвүр, Бай-Тайга, болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары эң-не эвээш эътти дужааган. Ол-ла темп-биле турар болза, бо районнар план күүселдезин үзер чадавас. Өвүр, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнар күрүнеге эът садарын эрткен чылдың ол үезинде турганындан дыка кудулаткан. Чүгле ийи ажыл-агый — «Май 1» болгаш «Сукпак» совхозтар эът садарының тос айлар планын ажыр күүсеткен.

Күрүнеге дүк садарын республиканың сес районну эрткен чылдыындан элээн көвүдеткен. Ынчалза-даа Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Тожу болгаш Каа-Хем районнар эрткен чылдың деңнелинден дыка кудулаткан. Күрүнеге дүк садарының планын «Хемчик», «Улуг-Хая», «Коммунизмниң херели», «Тес-Хем», «Кызыгаар», «Чодураа», «Мөрен» болгаш «Нарын» совхозтар ажыр күүсеткилээн.

Республиканың статистика эргелелиниң бо медээзинден алырга, мал ажылының продуктуларын бүдүрериңге болгаш садарынга районнар, ажыл-агыйлар деңдески эвес-тир. Бир дөмей байдалдарда туруп турар ажыл-агыйларның көргүзүглери янзы-бүрү болуп турар. Организакчы ажылдың, ажыл-ишчилер ортузунга социалистиг чарышты калбартып турарының деңнелиниң деңдески эвезиниң херечизи ол-дур. Бир эвес районнар, ажыл-агыйлар мал ажылының продуктуларын бүдүрериңге болгаш садарынга деңдески түңнелдерлиг турган болза, бистиң көргүзүглеривис дыка бедик болур ийик. Ынчангаш мында чедир ажыглаттынмаан курлавырлар эвээш эвес-тир. Ону ажыглалга киирер херек.

Бо чылын чер болганда-ла оът-сигенниң үнгени бир дески чаагай. Ол чорук семиртилге малындан бедик немелде деңзини, саар инектерден элбек сүттү алырының аргазын берип турар. Чайның ол болдунар аргаларын бүрүнү-биле ажыглаар херек. Тус-тус көргүзүглер талазы-биле хожудап турар районнар, ажыл-агыйлар четпестерин чайладыр, планныг онаалдаларны үшкү кварталдың арткан айларында ыяап-ла чедир болгаш ажыр күүседир дээш болдунар бүгү [illegible] чылыры эргежок чугула.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының хойжулары онгу беш чылдың дөртку чылында күжениишкиннинг ажылдаан. Олар ниитиниң малын берге кыштан хүр, менди ажырган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хойжуларның көргүзүү бо чылын бедик болган. Салбырга ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 106 хураган алдынган. Ынчангаш ол талазы-биле социалистиг хүлээлге ажыр күүсеттинген.

Хойжуларның арасында бедик көргүзүглүглер эвээш эвес. Чижээ, Ажы Токпак төрүүр 100 хойдан 117 хураганны менди доруктургаш, салбырга хойжуларның чарыжынга тиилекчи болган.

Тус-тус хойжулардан Ногай Кызыл-оол бодунуң кодан хоюндан кыргып алыр дүк талазы-биле хүлээлгезинден бир тоннаны, Мандаа-Хөө Бавуун-оол 614 килограммны ажырган.

Салбырга хойнуң кыргылдазын кыска хуусаада организастыг эртиргеш, малды чогуур үезинде чайлагладып үндүрген.

Хойжу бүрүзү бо чылын 15 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү белеткээрин хүлээнгеш, ам мал чеминиң белеткелин массалыы-биле чорудуп турар.

Т. САЛЧАК-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ХАМ-ДЫТТЫҢ ХОЙЖУЗУ

Ооржак Сарыглар Өвүрнүң «Коммунизмче орук» совхозунда 1970 чылда хойжулай берген. Оон бээр тос чыл эргип турар. Кежээ, кызымак хойжу бо аразында ат-сураглыг апарган. Ооң көргүзүглери чыл бүрүзүнде-ле бедип турар. Ол чедиишкиннери дээш, Ооржак Сарыглар «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп, хөрек демдээ-биле беш чыл улаштыр шаңнаткан.

Бо малчын онгу беш чылдың дөртку чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганны, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү алган. Ынчангаш бодунуң социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүсеткен.

Көк-Сайыр аксында кыштаазык үүрмек септээлгезин Ооржак Сарыглар чазын көжериниң мурнунда-ла кылып дооскан. Бо чылын кадарып турар кодан хоюнга чиртир 10 тонна сигенни кезип алырын хүлээнгеш, сиген шөлүн суггарып турган. Ол участогунуң сигени ам аажок чаагай үнген. Малчын сигенни кезип кирипкен.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Өвүр район.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ОН БИРГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының он бирги сессиязы 1979 чылдың август 8-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1979 чылдың август 8-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан районнуң партия организацияларының ажыл-чорудулгазы улам идепкейжип турар. Оларның дыка хөй күш-ажылчы коллективтерни баштап, партияның аграр политиказын идепкейлиг боттандырып турар. Коммунистерниң организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг улуг ажылы өнгү беш чылдың дөрткү чылының бирги чартының чамдык эки түңнелдерлиг доозарынга идигни берген.

Район чартык чылда ниитиниң малының баш санын өстүрериниң планнарын: бода малдының—106 хуу, хой, өшкүнүң — 122 хуу, тевениң—108 хуу, хаваннының — 122 хуу инниниң — 101 хуу күүсеткен. Ол ышкаш дагааның баш санын 109 хуу, оон иштинде төрүүр дагааларны 117 хуу көвүдеткен. Бо түңнелдер күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планнарын күүседир арганы берген. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын чедиишкинниг-биле күүсетпишаан, үш чыл алды айларда күрүнеге эът садарының планын — 105 хуу, сүттүн — 101 хуу, дүктүүн—101,8 хуу, чуурга садарын—132 хуу боттандырган.

Күрүнеге эът садарының планын күүседиринге «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтар, куш фабриказы, сүт планын күүседиринге «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал» совхозтар боттарының үлүүн киирген нер. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге «Х Улуг хурал», «Кара-Хаак», «Шамбалыг» совхозтар сүт садарының хемчээлин 120—127 хуу, чуурга садарын куш фабриказы 105 хуу көвүдеткен. Планныг даалгалар чок-даа болза «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтар тус-туста күрүнеге 50—108 тонна эътти саткан. Бо коллективтерде партия организациялары курлавырларны тып, ону ажыглаарынче планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажыл-ишчилерниң күжүн доктаамал угландырып келген. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш чарыштың мурнакчылары көвүдеп, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге улуг идигни берген. Ниитизи-биле 18 малчын төрүүр чүс хойга онааштыр 95—125 чедир хураганнарны камгалап алган. Ылаңгыя «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжузу Андрей Содунам биле «Тиилелге» совхозта Татьяна Павыл олар төрүүр чүс хойга онааштыр тус-туста 125 болгаш 115 хураганны менди доруктуруп, районнуң хойжуларының чарыжынга бирги, ийиги черлерни алганнар. Районда ниитизи-биле 11 хойжу төрүүр чүс хойга онааштыр 100-тен өрү хураган камгалап алганнар. А саанчылардан «Көк-Тей» совхозта Саара Арандол, Анна Баяндина, «Тиилелге» совхозта Чечек Лакпа, Күнзенмаа Соян, Бочунай Куулар олар боттарынга быжыглаан бөлүк инектеринден чартык чылда 35—39 тонна сүттү саап, чарыштың тиилекчилери болганнар. «Сукпак» совхозтуң инек кадарчылары Григорий Сурыкин, Дмитрий Килин, Александр Козлитин, Николай Дворецкий олар шарыжык бүрүзүнден-не хонукта ортумаа-биле 884—907 грамм, а чартык чылда 130—145 тонна немелде деңзини чедип алган. «Көк-Тей» совхозта бызаа ажаакчылары Людмила Хорошавина, Фаина Зеленкина, Галина Чащина олар бызаа бүрүзүнден хонукта ортумаа-биле 729—738 грамм немелде деңзини чедип ап турар. Кызылдың куш фабриказында төрүүр дагаалар ажаакчызы Валентина Долганина дагаа бүрүзүнден-не 90 чуурга ап, чарышка база тиилекчи болган.

СЭКП райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүскому чоокта чаа ниитиниң малының баш санын өстүрер, мал ажылының продукциязын бүдүрер база садар талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган чарыштың түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш тиилекчилерни тодараткан.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле чарышка Кызылдың куш фабриказы (директору Л. Килин, парторганизация секретары В. Егорова, профэвилел организациязының даргазы М. Попарин) куш эъди садарының планын 179 хуу, дагаа чуургазы садарын — 132 хуу күүседип, дагааның баш санын өстүрериниң планын база ажыр күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразында калбарган чарышка тиилекчи болган. Хойжу бригадалардан төрүүр чүс хойга онааштыр 98 хураганны камгалап алган «Х Улуг хурал» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы (бригадири С. Чамыян), сүт-бараан фермаларындан «Кара-Хаак» совхозта СБФ (эргелекчизи

Партийжи амыдырал

В. Конур) сүт садарының планын 116 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден көвүдеткеш тиилекчи болган.

Республиканың төп зоназының районнарының аразында социалистиг чарышка ийиги кварталдың түңнелдери-биле шилчиир Кызыл тукту СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шиитпири ёзугаар бистиң районга катап тывыскан. Ол бедик үнелээшкин районнуң коммунистерин, ажылчы чоннарын улам хей-аът киирип, хөйнү хүлээндирип турар. Партия райкому партия организацияларынга удуртулганы сайзырангайжытпышаан, ажылды тодаргай угланышкынныг чорударын, коммунистерниң күжүн таарыштыр тургузуп турган бүдүрүлгениң бүгү адырларынга эргежок чугула партийжи салдарны чедирерин олардан негеп турар. Ажыл-ишчилерниң ол бедик кедурлүүшкүнүн ажыл-агыйларда бүгү партия организацияларының тодаргай угланышкынныг, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле быжыглаарының чугулазын эки билир турар бис.

Ооң-биле кады социалистиг чарышты организастаар болгаш хөгжүдер талазы-биле партия, профэвилел, хөй-нити организацияларының ажылында улуг четпестер бар. Чартык чылды түңнеп тура, оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, четпестерни чайладырының боттуг хемчеглерин ап турар бис. Чартык чылда район мал ажылының продуктуларын садарының планын бүгү хевирлер аайы-биле күүсетсе-даа «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал», «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар эът садарының, «Тиилелге» совхоз сүт садарының, «Тере-Хөл» совхоз дүк садарының планнарын тус-туста күүсетпээннер.

Ниитиниң малының ийзы-бүрү чылдагааннардан хоразаар чоруу көвүдээн. Ылаңгыя малдың өлүп-чидер чоруу «Тере-Хөл», «Шамбалыг» болгаш «Тиилелге» совхозтарда көвүдээн. Бода малдың баш саны «Тере-Хөл», «Кара-Хаак», «Көк-Тей» совхозтарда, хойнуң баш саны «Шамбалыг» совхозта, чылгының «Кара-Хаактан» өске бүгү совхозтарда эрткен чылдың бо үезинде турганындан кудулаан.

Бо бүгү четпестерниң кол чылдагааны кышкы үеде малга бөдүүн концентраттыг, чуулуктуг чемнерниң чедишпээни-биле, ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чоруктарны чамдык ажыл-агыйлар удуртукчуларының, специалистерниң талазындан болдурганы-биле тайылбырлаттынар. Ол ышкаш парторганизацияларның талазындан чон ортузунга организакчы, политкижизидилгелиг ажылды чогуур деңнелге тургузуп шыдавааны, үстүкү органнарның болгаш боттарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин өй-шаанда контрольдап, организастап турарында бар четпестер-биле база тайылбырлаттынар.

Амгы үеде кол сорулга болза мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты организастап турарында четпестерни чайладып, бар курлавырларны болгаш аргаларны долузу-биле ажыглаарынга үндезилээш, ниитиниң малының баш санының өзүлдезин хандырары, кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле чыл планнарын база социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседирин хандырары, оон шынарын экижидерин чедип алыры болур.

Малды чайгы үеде одарладырын, семиртирин организастыг чорудуп, зооветеринарлыг хемчеглерни болгаш малдың кыштаглаашкынынга бүгү белеткел ажылдарын күштелдирип, мал чеминиң белеткелиниң темпизин бедидер талазы-биле хемчеглерни чер-черге шалыпкын боттандырары чугула сорулгавыс болур. Малга чем белеткээр техника бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар, мал чеминиң белеткелинче ажылдап шыдаар бүгү чонну, студентилерни, өөреникчилерни, пенсионерлерни, суурларның чурттакчы чонун, бүдүрүлгелерни, албан-организацияларны мобилизастап, келир кышка быжыг магадылалды тургузар.

Районнуң партия, профэвилел, комсомол организациялары, мал ажылының бүгү ажылдакчылары ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш чарышты улам калбартпышаан, кол кичээнгейни четпестерни чайладырынче, чедир кылдынмаан ажылдарны өй-шаанда шиитпирлээринче угландырганш, 1979 чылда улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип шыдаарлар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

База бир улуг ГЭС

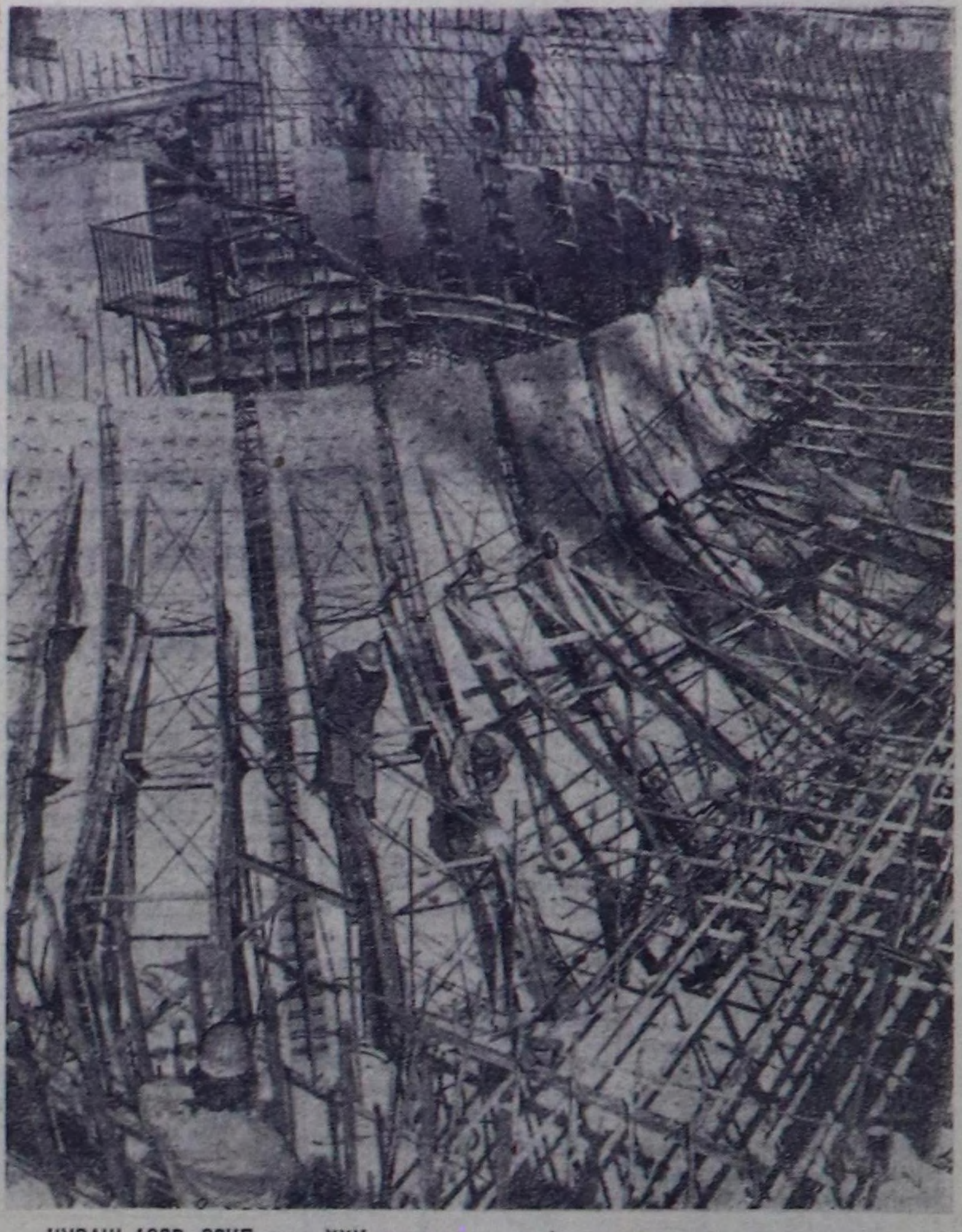

ЧУВАШ АССР. СЭКП-ниң XXV съездизинге чугаалажып көргенин ёзугаар, бо хүннерде Чебоксар ГЭС-тиң тудуунда ажыл хайнып-хайнып... ажыл хайнышкынныг. Волганы дуй боггаш, баштайгы ийи агрегатты ажылдадып эгелээринге чедир (шупту 18 агрегат турар) чыл ажыг үе бар. Станцияның телевилел күчүзү 1,4 миллион киловатт.

ЧУРУКТА: тудугнуң бир участогу.
В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ДЕМНИГ ИШТЕ

48 тудуг эргелелинден Мар-оол Аракчааның удуртканы бызанчы бригада эки ажылдап турар. Эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарышка М. Аракчааның бригадазы бызанчыларның аразындан ийиги черни алган.

№ 48 тудуг эргелелиниң коллективи ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткивишаан, «Тыва-тудуг» трестиң эргелелдериниң аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ийиги кварталда ук эргелел социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеш, СЭКП хооркомунуң, улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Эргелелдиң дыка хөй бригадалары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүселип турар. Мурнакчы бригадаларның аразында дуржулгалыг бригадир Мар-оол Ховалыгович Аракчааның бригадазы база бар.

Бо бригада «Хожудап турарлар чок ажылдаар» шимчээшкинге бедик кедурлүүшкүннүг киржип келген. Оларның 1979 чылда алган социалистиг хүлээлгелеринде мындыг пунктулар бар. Бо чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 27-де күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин планнаттынганындан 2 хуу ажыр күүседир. Ажылдың шынарын эки демдектерге дужаар. 5 кубометр дилиг материалдарын камнап алыр.

Бригаданың социалистиг хүлээлгезин канчаар күүсеттинип турарыл?

Чылдың эгезинден тура-ла М. Аракчааның бригадазы ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бирги чартык чылда бригада 132 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган планын 11 муң рубльге ажыр күүсеткен. Ынчангаш олар чылда көрдүнген 283 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарының чартыындан хөйнү кылып бүдүргеннер-дир.

А чаңгыс кижиге онааштыр кылган ажылдарның хемчээли база пландан ашкан. Азы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле бригада социалистиг хүлээлге ёзугаар чылдың төнчүзүнде көрдүнген деңнелди чедип алган. Тодаргайлаарга ол көргүзүг пландан 2,6 хуу бедик болган. Ында ажылынга мергежээн, дуржулгалыг бызанчылар хөй. Бригада кежигүннериниң кылганы ажылдар эки үнелелди ап турар. Эрткен 6 айда олар 2 кубометр дилиг материалдарын камнап алганнар.

Бригаданың ажыл-херээниң чедиишкини ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр болгай. Хоочун тудугжу, дуржулгалыг бригадир коммунист Мар-оол Ховалыгович Аракчаа ажылды билдилиг удуртуп, организастап турар деп бригада кежигүннери чугаалады. Ажылдың шынары дээш бригадир негелделиг, ылавылалдыг. Ону мынчаар кылыр, ол-бо четпес кылдынган деп дораан-на арга-сүмени Мар-оол Ховалыгович эш-өөрүнге бээр. Чүгле ажылга негелделиг эвес, а бригадир эш-өөрүнге сагыш човангыр. Бригада кежигүннериниң амыдырал-чуртталгазының байдалын ол эки билир болгаш олар-биле өөрүшкү, бергелерни-даа үлежиринге белен.

Бригада кежигүннери шупту-ла эки ажылдап турарлар, оларда үлүг-нормазын ажыр күүседип, эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар хөй. Э. Ооржак, М. Бавыл, А. Ичен, Б. Монгуш, К. Седип болгаш оон-даа өскелерниң ажыл-ижи макталдыг.

М. Аракчааның бригадазы чоокта чаа ажыглалга кирген № 13 чуртталга бажыңының тудуун кылчып дужааган. Олар амгы үеде «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылдакчыларынга тудуп турар калбак панельдиг бажыңның болгаш хаван азыраар комплекстиң тудуунда ажылдап турар. Ол ийи объектилер кайызы-даа удавас ажыглалга кирер ужурлуг. Ынчангаш мурнакчы бригаданың кежигүннери онаашкан ажылдарны өй-шаанда эки шынарлыг кылып доозар дээш күженишкинниг ажылдап турар.

П. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: бызанчылар К. Седип биле М. Бавыл.

СЕРИИН ОЪТТУГ ТАЙГАЛАРДА

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң мал ажылдыглары шээр болгаш бода малдың чайлагжаашкынын бо чылын чогуур өйүнде организастыг эгелээн. Мында ниитизи-биле 30 муң ажыг баш малды Ооржаш-Хем, Тойлук, Узун-Сайыр, Терек, Кызыл-Хаш деп черлерде одарладып, семиртип турар.

Бо чылын оъттың-сигенниң үнгени эки болгаш совхозтуң малының семиртилгезин эки чорууп, күш-деңгели шыырак апар чыдар. Чаңгыс чижек. Хоочун хойжу Б. Доржаң кадарган малының семиртилгезин чыл санында эки чорудуп келген. Ам ол хүлээнген коданын Кызыл-Хаштың магадыг оъттуг-сигенниг, сериин тайгазында одарладып турар. Малчын боду ам сиген кезилдезинде кызымаккай ажылдап турар.

М. БАГАЛДАЙ.

КӨРГҮЗҮГ БЕДЭЭН

Келир кышка уткуштур ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары бедик кедурлүүшкүннүг ажылдап турар. Дүүнге чедир районнуң совхозтары 8278 тонна сигенни белеткээн болгаш 950 тонна сенажты салган.

Ажыл-агыйларның аразында социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонуктап үндүрүп турар. Чоокку түңнел-биле бирги черни «Чыраа-Бажы» совхозтуң мал чеминиң белеткелчилери ээлээннер. Ук ажыл-агый 1449 тонна сигенни, 65 тонна будук-бүрүнү, 51 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп, 100 тонна сенажты салган.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары, суурнуң чурттакчылары шупту мал чеминиң белеткелинче кирген. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип турарлар хөй. Ылаңгыя инек кадарчылары Куулар Төгүс-оол 20 тонна сиген белеткээр турган, ону 28 тонна, Моңгуш Суртаал-оол 15 тонналы белеткээр ужурлуг, 17 тонна кылдыр күүсеткилээн. Бо малчыннар ам-даа сиген кезилдезин үргүлчүлевишааннар.

Мал чеминиң белеткелинче районнуң аныяктары база бедик темп-биле киргеннер. Комсомолчулар шеф кужу-биле 60 тонна сиген белеткээр планныглар, оон 50-ин бо хүннерге чедир белеткээш, ажыл-агыйларга хүлээдип бергеп. Артканын бо каш хонуктан күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ынчангаш, районнуң ишчилери бо хүннерде мурнакчыларның арга-дуржулгазынга даянып, олардан үлегер алыр, илереттинген четпестерни дарый чайладыр, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шудургу ажылдап турар. Четчир санныг мал чеми — малдың продуктулуг чоруун бедидер, баш санын көвүдедир дээрзин чөөн-хемчикчилер билип турар.

Э. САРЫГЛАР,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

СЕНТЯБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Өнгү беш чылдың дөрткү чылының эрткен айларында «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка № 48 тудуг эргелелиниң коллективи идепкейлиг киржип, эвээш эвес чедиишкиннерни чедип ап келген. Тудуг-монтаж ажылдарының болгаш херээлиг ажылдарның планы күүсеттинип турар.

Ук бүдүрүлгениң чедиишкинин мурнакчы бригадаларның ачызында чедип алдынып турар. Оларның бирээзинге Екатерина Сергеевна Бизяеваның удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы хамааржыр. Бо бригада өнгү беш чылдың эгезинден тура 280 муң рубльдиң ажылын кылган. Ол дээрге пландан оранчок ажыг көргүзүг. Шалып-ишчи кыстар бо хүннерде сентябрьның үлүүнде ажылдап турарлар.

№ 48 тудуг эргелелиниң шилчип чоруур вымпели бо бригаданың холунда. Ооң кежигүннери ону үшкү кварталда база салбас дээш ажылдап турар. Амгы үеде Министрлер Чөвүлелиниң бажыңында шеверлел ажылын кылып, үлүг-нормазын ук бригаданың кежигүннери ажыр күүседип турарлар.

— Бо коллективке чаа ажылдап келген кижилерге берге эвес — деп, тресте партком секретары С. Г. Красноперов чугаалаар.— Дагдыныкчылар хөй, чаа келгеннер оларның холунга кирип, тудугжунуң нарын мергежилин кыска хуусаада шиңгээдип, аңаа бүгү назынында хандыкшый бээр. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывысканы таварылга эвес. Ылаңгыя бригадир план күүселдезин чедип алырындан аңгыда кижилер-биле тергиин эки ажылдап билир кижи.

Е. С. Бизяева чээрби ажыг чылдарның дургузунда тудугжу болуп ажылдап келген. Ооң барык чартыын бригадирлээн. Бо үениң дургузунда чыып алган арга-дуржулгазы байлак. Ону аныяктарга харам чокка дамчыдып берип турар. Ол чүгле бодунуң бригадазының кежигүннеринге дузалажып турар эвес, кожаларында коллективтерге база доктаамал барып турар [illegible].

Д. ИРГИТ.

ТАРАА ШЫГЖААР ЧЕР

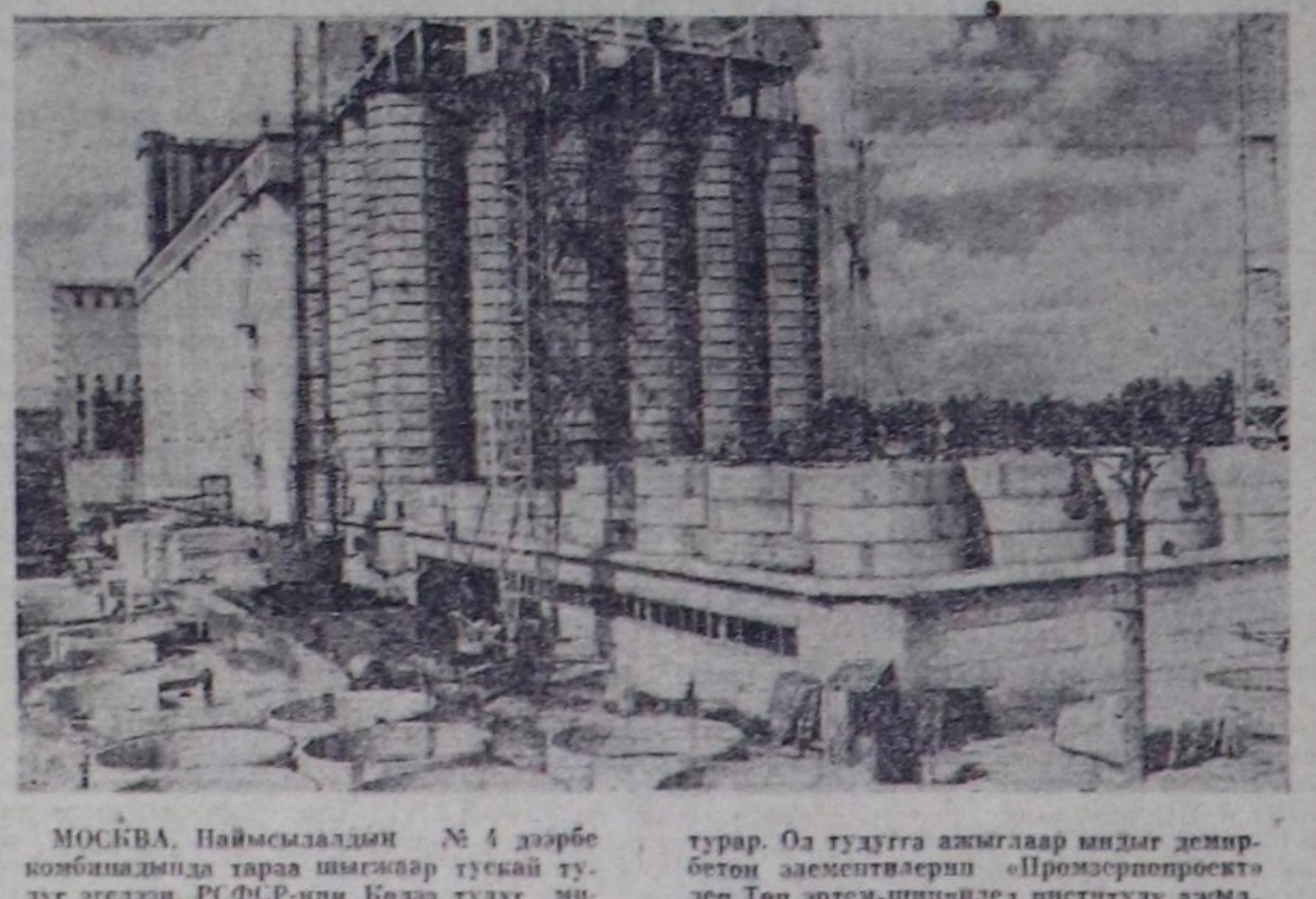

МОСКВА. Наймысызалдың № 4 дээрбе комбинадында тараа шыгжаар тускай тудуг эгелээн. РСФСР-ниң Кедээ тудуг министерствозунуң «Нечерноземэлеватормельмонтаж» трестиниң специализастаттынган монтаж эргелели 46,6 муң тонна тараа кирер ийи чаа корпусту тудуп турар. Корпустуң иштинче өл, шык кирбес, узун болгаш доора дургаар камгалал тиглерлиг, диаметри 6 метр демир-бетон тырыкыларны тудугда эптеп, таарыштырып турар. Ол тудугга ажыглаар мындыг демир-бетон элементилерни «Промзернопроект» деп Төп эртем-шинчилел институду ажылдап кылып каарга, «Главэлеваторспецстрой» деп бүдүрүлге чери бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: элеваторнуң чаа корпустарының ийиги хевири.
В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШИЛИП АП ТУРАР МЕРГЕЖИЛДЕРИВИС

«Кым болурул?» деп айтырыгны Кузбасстың школачыларының шиитпирлээринге он-он өөредилге-бүдүрүлге комбинаттары, мурнакчы ажылчыннар болгаш инженерлер-биле ужуражылгалар, дээди өөредилге черлериниң, заводтарның ажык эжиктер хүннери дузаны чедирип турар.

Ындыг-даа болза, индустрия хөгжүлделиг ол областа школачыларның мергежил шилилгезиниң айтырыгларын улам чогуурчудары чугула бооп турар. Ол сорулга-биле Кемеровода РСФСР-ниң Чырыдышкын министерствозунуң школаларының Москвада эртем-шинчилел институдунуң филиалын ажыткан.

Ооң ажылдакчылары мурнакчы башкы коллективтериниң, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң дуржулгазын түңнеп-ниитилештирип, аңаа үндезилээш, аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезиниң, мергежил шилилгезиниң талазы-биле эртемге үндезилеттинген сүмелерни ажылдап кылыр. Олар боттарының ажылын школалар болгаш бүдүрүлгелер-биле харылзаалыг чорудар. Ол чорук муң-муң доозукчуларның күш-ажылчы шын оруктуу шилип алырынга дузалаар.

Е. ПАСТУШЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Кемерово.

ТУНДРАДА ТЕПЛИЦАЛАР

Барыын Сибирьниң нефть тывыжының талазы-биле улуг төвү—Нижневартовскиде тудуп эгелээн ногаалар фабриказы бодунуң продукциязын херээлекчилерге бүдүн чыл иштинде берип болур. Шил крыша адаанга 80 муң дөрбелчин метр шөлдүг «огород» чаптылар. Аңаа помидорларны, огурецтерни, ногаан согунаны, салатты, редисти өстүрер апаар. Амгы үеде ногааларның хөй кезиин мурнуу районнардан бээр сөөртүп турар.

Тюменьниң соңгу талазының индустрия пейзажының база бир чарылбас хевири теплицалар апарган.

Оларны тундрада, чиндин-ээштиг эзимнерде нефть болгаш газ тывыжының суургаларының, компрессор станцияларының чанынга тургускулаан. Теплицаларны чылыдарынга үлетпүр бүдүрүлгелерге ажыглап каапкан чылыгны киирип турар.

1980 чылдың төнчүзүнге чедир Тюменьниң нефтчилериниң, газ тывыкчыларының, геологтарының болгаш тудугжуларының чеди чүс муң чыгам дөрбелчин метр шөлдүг шил адаанда огородтар — бо беш чылдың эгезинде турганындан ийи катап хөй шөлдүг огородтар — ногаа-биле хандырар.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.
Тюмень.

Өңнүктерниң дуржулгазындан

МООЛДУҢ МАЛ АЖЫЛДЫГ АЙМААНДА

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның малчыннарының ажыл-ижин болгаш арга-дуржулгазын сонуургап көөрү-биле чоокта чаа анаа барып чордувус. Оон бистиң көрген чамдык чүүлдеривистиң дугайында маңаа чугаалаар бодай-дыр мен. Чүге дээрге, бистиң республиканың малчыннары-даа ажыглап болур арга-дуржулга моол өңнүктеривисте бар-дыр.

Завхан — мал ажылдыг аймак. Оон экономиказының өзээ — мал ажылы. Ында бүгү чүзүн малдың баш саны бир миллион 837 муң чедип турар. Оон иштинде мыйыстыг бода мал 140 муң баш, чылгы — 126 муң, теве — 20 муң баш. Бо аймактың малчыннары төрүүр 100 малга онаaштыр 88 анай, хураганны, 63 бызааны, 49 кулунну ап турар. Ол черниң кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарын, малдың чем баазазын, кажаа-хораа-биле хандыртынганын барымдаалап алырга, бо дыка бедик көргүзүг болуп турар. Малчыннар ажыл-ишке кончуг кызымак болгаш, ындыг түңнелдерни чедип ап турар.

Аймактың арат чону көдээ ажыл-агый каттыжышкынынга кирген ажылдап турар. 21 ындыг каттыжышкын бар. Оларның бирээзинде-ле 67,6 муң баш мал, муң ажыг га тарылга шөлү, 30 трактор, 9 автомашина бар болуп турар. Кол бүдүрүлге фондузу 69 млн. төгерик түңнүг ап турар, акша орулгазы 2,9 млн. төгерик чедип турар. Моон алырга, көдээ ажыл-агый каттыжышкыннары бай болгаш быжыг материал-техниктиг баазалыг улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери-дир.

Аймак төвү Улясутай хоорайда ветбаклабораторияны сонуургап көрдүвүс. Ол аймактың бүгү-ле көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарын хандырып турар. Лабораторияның килдистери дериишкиннер-биле четчир кылдыр хандыртынган. Килдистер эргелекчилери шуптузу дээди эртемниг. Чаңгыс ветажылдакчыга 20 муң баш мал онаажыр. Ынчалзажок малдарны шинчилээрин болгаш профилактика ажылдарын чорударын специалистер чедиишкинниг боттандырып турар. Ында ажылдап турар кижилерниң бодунуң херээнге мергежилдии, чүткүлдүү оон илдең-дир.

Оон ыңай ажыглап болур база бир солун чүве болза мал ажылдыг бригада бүрүзүнде эмнелге-азырал пунктузун тургусканы болур. Аарыг, кошкак малдарны анаа бөлүп әккелгеш, эмнеп, деңгиди азырап турар. Ол чорук малдың аарыглары-биле демиселди чорударынга база аараан, аарып баксыраан малдарны деңгидеринге кончуг таарымчалыг болуп турар. Эргежок чугула херек бөдүүн, концентраттыг чемнерни, микроэлементилерни ында белеткеп каан. Специалистер чуък машиназы-биле тускай график ёзугаар хонаштарны кезип, аарыг, арган-дорган малдарны бөлүп ап чоруур. Оларны эмнелге-азырал пунктузунга әккелгеш, мурнунда эмневейн турган малдарны әътке хереглээри-биле согар, а артканнарын экирти эмнеп, деңгиди азырааш, малчыннарга эгидип бээр. Эмнелге-азырал пунктуларын бригада бүрүзүнге организастааның ачызында малдың өлүп хораар чоруу 2-5 катап кызырылган.

Аймакта малдың кададын организастап турары база солун. Малдар бүдүн чыл дургузунда чер одарынга турар. Кодан бүрүзүнүң кыжын, чазын, чайын болгаш күзүн одарладыр черлерин тускайлап, быжыглаан. Чайгы, күскү айларда малды эки семиртип алырынче база кышкы үеде оон күш-чамын аргыспазынче каттыжышкынның специалистери болгаш хойжулары кол кичээнгейни салып турар.

Чайгы үеде бригадаларның өглери чаңгыс черге хонуп алыр. Хойжуларның кадайлары, ажы-төлү аалынга артар, а улуг хойжу боду майгын алгаш, ноябрьга чедир кодан малын одарладып чоруп каар. Чайгы одарларны хойжу үш хонгаш-ла солуп, чаа черге баар. Хойну эртен даң бажындан кежээ дүн дүшкүжеге кадарар. Кадаттың ол аргазын бистиң республиканың хойжулары ажыглаары чугула. Бисте чамдык хойжулар хонаш безин солувас, чаңгыс черге олура чайлаар болгай. Ынчаар чайлагладырга, мал семирир боор бе.

Хойжу чүъгүн чүдүрүп чорууру-биле ийи тевени анаа быжыглаар. Ырак-узак одарларны барып көрүп, ону ажыглап турарын контрольдаар тускай штабты бригада бүрүзүнде тургускан. Ол штаб хойну чайлаглалдап үндүрер мурнунда, оон соонда семиртилге үезинде база кодан кыштагга келгенде хыналда деңнелдээшкинни чорудар. Кайы хойжу кодан хоюн эдержилгеге киирерин база кыштаглаашкынга эки белеткээнин оон-биле тодарадыр.

Ол черниң малчыннары хойну март айда оолдадып турар. Дузалажыр сакманчылар чедишпес болганындан хойну уурук-суруктадып, элээн үр үеде оолдадыр. Хой сүдүнден саржаг кылыр оналданы кодан бүрүзүнге бээр. Хойну июнь 1-ден эгелеп июль 15-ке чедир саар. Хой саар кижини каттыжышкын тускайлап бээр. Бир саанчы хүннүң-не 120 хой саар. Көдээ ажыл-агыйның каттыжышкын бүрүзү чылдың-на ындыг янзы 300 —350 тонна хой саржаан белеткеп турар. Оон аңгыда бригада бүрүзүнде хымыс белеткээр чылгы фермазы база бар.

Хойжу бүрүзүнге дүк бүдүрериниң, хураган доруктурарының планын бээр. Каттыжышкынга механизастаттынган кыргылда пунктузу чок, ынчангаш хойжу кодан хоюн бодунуң күжү-биле кыргыыр.

Каттыжышкынга чем баазазы болгаш кажаа-хораа шоолуг эвес. Каттыжышкын бүрүзү чылдың-на 2500-тен 5000 тонна чедир сиген белеткеп алыр. Хойжу бүрүзү 10-15 тонна сигенни белеткээр. Төрүүр хой кажааларының чартыы чалагай, хураганнарны бөдүүн кажааларга азырап доруктурар. Хураган төрүттүнерге, шаразын кургады чоткаш, хиниин чылыг чүве-биле шарыыр. Ындыг шарыг ижин-шөйнүндүнүң дегдирер аарыын болдурбас.

МАР-ның Завхан аймаанда хойларны азырап, ажаап турарының технологиязы кысказы-биле ындыг-дыр. Өңнүктерниң ажылында өөренип ап, ажыглап болур чүүлдерни үстүнде көргүстүм. Оларны хойжулар боттарының ажылынга ажыглаары күзенчиг.

Б. БАЛЧИГ

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙ ПАРЛАЛГАЗЫ ЧҮНҮҢ ДУГАЙЫН БИЖИП ТУРАРЫЛ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Герек-биле Крымга болган ужуражышкынын парлалга тайылбырлап бижип турар. Делегейде эң чугула сорулга чүл дээрге, чепсеглениишкинниң херек кырында дүжүреринче шилчиири, делегейниң чаа дайынының кыжаныышкынын бүрүн чайладыры болур деп, ийи удуртукчу демдеглээнин солуннар айыткан.

* * *

Делегей байдалынга тураскаткан чүүлдеринге болгаш тайылбырларынга социалистиг дем каттыштырылга чурттарының солуннары, өске-даа күрүнелерниң демократтыг парлалгазы делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын ханыладырының, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң аажок улуг салыышкынын демдеглеп турар. СЭКП-ниң ажылдап кылганы, Тайбыңның программазын чедиишкинниг боттандырып турарының ачызында делегей байдалы улам ынай экижип, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциви күрүнелер аразында харылзааларда бадыткаттынып турар деп, Моолдуң «Үнэн» солуну бижээн. Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының ханылаашкынының херечилээн сөөлгү болуушкуннар ленинчи партияның болгаш Советтер чуртунуң улуг күжениишкиннери-биле чарылбас холбаалыг. Чижээ, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында совет-америк керээ боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шеглээриниң болгаш делегей дайынын болдурбазының оруунга чаа боттуг базым болуп турар деп, ол солун онзалап демдеглээн.

* * *

Ядролуг чепсекти хоруур дээш хөделиишкиннерниң делегей хүнүн таварыштыр Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар чорудуп турар хемчеглерге холбаштыр даштыкы парлалга хөй санныг материалдарны парлап турар. Совет Эвилелиниң массалыг узуткаашкынының боо-чепсээнге удур угланган эгелекчи саналдарының делегейге аажок улуг ужур-дузалыын солуннар демдеглеп турар.

Хиросимаже америк атомнуг бомбаны октаан 1945 чылдың август 6-ның хүнүнге холбаштыр Япониянын «Нихон кэйдзай» солуну атомнуг бомбалаашкыннардан каражадаан чурт болур Япония ядролуг чепсекти дүжүрер дээш идепкейлиг демисежир ужурлуг деп онзалап демдеглээн.

* * *

ССРЭ-ниң Улустарының спартакиадазының түңнелдерин даштыкы парлалгада калбаа-биле чырыдып турар. 1980 чылдың Олимпиада оюннарынче дорт орукту ажыткаш, бо спартакиада делегейниң спортчу улуг байырлалы болу берген дээрзин солуннар демдеглеп турар. Совет Эвилели эң-не дээди чергениң эр, херээжен спортчуларының кайы хире хөй курлавырлыг болуп турарын Олимпиада мурнунуң кол шенелдезин база дагын бүзүрелдиг көргүскен деп, Венаның «Оберэстеррей хише Нахрихтен» дээр солуну айыткан.

* * *

Никарагуадан материалдарынга даштыкы парлалга Национал хосталганың Сандино фронтузунуң болгаш Национал чаартылганың демократтыг түр чазааның хемчеглериниң бүзүрелдиин болгаш тодаргайын демдеглеп турар. Ол хемчеглер чуртка байдалды чогумчударынче, социал-экономиктиг эң нарын сорулгаларны шиитпирлээринче угланган. Ынчанмыже империалистиг бөлүктерниң Никарагуага болуушкуннарның улам ыңайгы чорудулгазын боттарынга ажыктыг угже башкарар дээр оралдажыышкыннарының дугайты солуннар дүвүрээзинниг илергейлеп турар.

* * *

Дескеннерни дилеп тывар дээр чылдак-биле 7-ги америк флоттуң Мурнуу-Кыдат далайда чорудуп турар операциязын соксадыр деп негелделиг медеглелди Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу кылганынче Парижтиң «Юманите» солуну кичээнгейни угландырган. Америк шериг корабльдериниң бо девискээрде чоруп турары Ыракы Чөөн чүкте тайбыңга болгаш оожургалдыг болур чорукка шыңгыы кыжаныышкынны тургузуп турар деп, ол солун демдеглээн.

(СЭТА).

Объективте— Вьетнам

●

Вьетнамның маадырлыг чону, боттарының хамаарышпас чоруун быжыглап, кыдат агрессорларга удур эрес-дидим демисешпишаан, дайынның арттырып каан хоозуралын катап эде тургузуп, тайбың ажыл-иште хаара туттунган. ССРЭ болгаш оон-даа өске акы-дуңма социалистиг чурттар-биле быжыг кады ажылдажылганың ачызында вьетнам чон чаа ниитилелди шалыпкын тургузуп турар.

ЧУРУКТАРДА: Халонг мугулдурда балыкчы суднолар; аас-кежиктиг ие-чаш; Камфа хоорайда ССРЭ-ниң дузазы-биле туттунган Теп механиктиг заводтуң бир цегинде.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

●

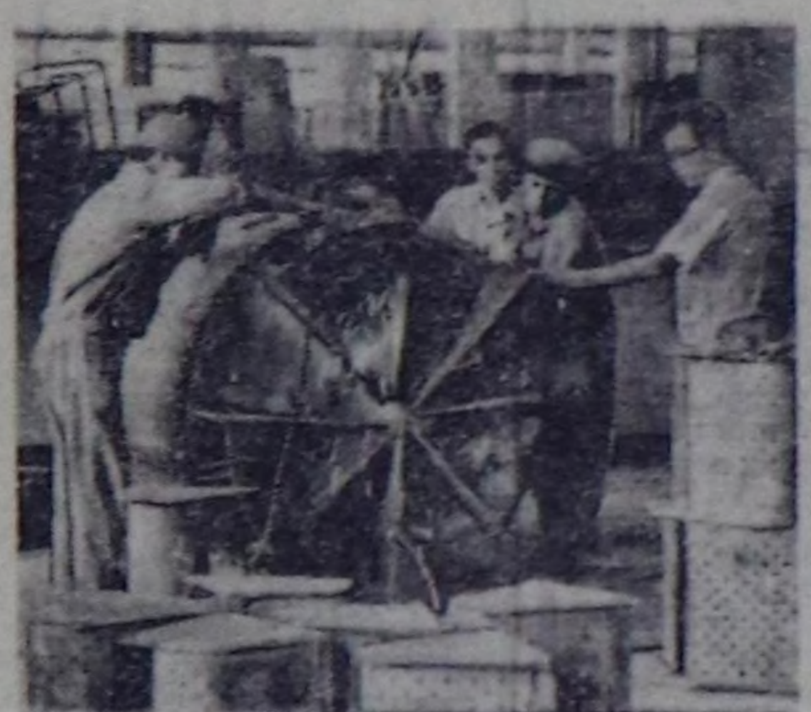

ДИҢМИТТИГ АДЫШ ЧАСКААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССР Эвилелиниң Улуг театрының балет артистериниң АКШ-та оюн көргүзүглери улуг чедиишкинниг уламчылавышаан. Сергей Прокофьевтиң музыказынга «Даш чечек» деп балетти каш удаа көргүскен. Нью-Йорктуң сураглыг культура төвү Линкольн-Центр» залга ол санында-ла көрүкчүлер сыңышпас болган.

Совет балет уран чүүлүнүң төлээлекчилериниң оюн көргүзүглерин театр критиктери бедик-биле үнелеп турар. Улуг театр АКШ-че тергиин-не артистерни әкелген-дир деп, «Нью-Йорк таймс» солунунуң театр критиги бижээн. «Херээжен болгаш эр кайгамчыктыг танцычылар нарын болгаш кижи көрүп ханмас техниказы-биле көрүкчүлерни магададыптар-дыр» деп, «Даш чечекте» кол рольдарны күүседип турар ССРЭ-ниң улустуң артизи Нина Тимофееваның, Ирина Прокофьеваның, Валентина Козлованың, Леонид Козловтуң, Андрей Кондратьевтиң, Юрий Ветровтуң болгаш оон-даа өскелерниң дугайында бижээн. Театрның кол балетмейстери, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Ю. Григоровичиге критиктер бедик үнелээшкинни берип турар. «Юрий Григоровичиниң хореографиязы магадаанчыг болгаш тергиин-дир» деп, Ассошиэйтед пресс агентилелдиң театр критиги демдеглээн.

Эртнен суббота болгаш воскресеньеде Улуг театрның артистери П. И. Чайковскийниң музыказынга «Куу хелу» деп балетти америк көрүкчүлерге көргүскен. Кол рольдарның күүседикчилери ССРЭ-ниң улустуң артизи Наталья Бессмертнованы, Александр Годуновту болгаш Борис Акимовту зал диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле байыр чедирип уткаан.

«Куу хелу» балетти тургусканы тергиин-дир, оон күүседикчилериниң кайгамчык бедик танцычы техниказы, Чайковскийниң гениалдыг музыказы, кижи чарашсынып ханмас костюмнер болгаш өңгүр каастаалга-шимээде бо шиини делегейниң музыка культуразының эң дээди шиилериниң хүндүлүг өдүрүүнге тургузар арганы берип турар-дыр» деп, сураглыг америк хореограф Роберт Джоффрей СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

ЛАТИН АМЕРИКАНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

КАРАКАС. (СЭТА). Латин-америк экономиктиг система чөвүлелиниң бешки сессиязы Венесуэланың найысылалында доозулган. Ол девискаар организациязының кежигүннери 26 чурттуң экономика болгаш саң министрлери оон ажылынга киришкен. Чөвүлелдиң мурнунда турар чугула айтырыгларны, чижээ, төлевир балансызының, даштыкы өрениң болгаш боттарының чурттарын хөгжүдер сорулга-биле акшаландырышкынның айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбаалыг чүүлдерни сессияның киржикчилери көрген.

Боттарының бойдус байлактарын камгалаар дээш идепкейлиг туржуп турар чурттарга удур угландыр садыглажышкын дугайында АКШ-тың ылгай көрүүшкүннүг хоойлузун, база латин-америк чурттар-биле садыглажышкынынга барыын талакы күрүнелерниң чиижеңгей политиказын чөвүлелдиң сессиязы буруу шапкан. Европаның экономиктиг ниитилежилге күрүнелериниң ылгай көрүүшкүннүг политиказынга дем каткан күжениишкиннер-биле удурланыштыр туржур деп шиитпирлиг чорук илергейлеттинген резолюцияны сессияның делегаттары чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнген.

Шудургу демиселдиң түңнелинде Латин Америкага эң дерзии диктатураларының бирээзин дүжүр октаан маадырлыг никарагуа улус-биле эп-сеткилин изиг-биле каттыштырып турарын сессияның киржикчилери илергейлээн. Никарагуаның экономиказын катап тургузарынга деткимче көргүзериниң тускай комитедин чөвүлелдиң шугуму-биле тургузар дугайында шиитпирни олар хүлээп алган. Панама каналының зоназынга бодунуң бот-эргезин камгалаар дээш Панаманың улузунуң демиселин быжыы-биле деткип турарын сессия илергейлээн болгаш Панама каналының зоназының курлавырларын хөгжүдеринге база ажыглаарынга идиг бээриниң тускай комитедин тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Латин-америк экономиктиг система чөвүлелиниң чиңгине секретарынга Перунуң төлээлекчизи Карлос Альсамораны соңгаан.

ЧАЗАК ТУРГУСКАН

РИМ. (СЭТА). Христиан демократ Ф. Коссиганың тургусканы Италияның чаа чазаа даңгыраан берген. Оон составында үш партияның— христиан-демократтыг, социал-демократтыг болгаш либералдыг партияның төлээлекчилери, ол ышкаш партия кежигүнү эвес специалистер кирген. Мурнундагы чазакка ышкаш кол албан-дужаалдарны ХДП-ниң төлээлекчилери ээлеп алган: даштыкы херектер министри Ф. Мальфатти, камгалал министри А. Руффини, иштики херектер министри В. Роньони болган.

Чаа чазакты парламентиге даарта киирер деп, парлалга дыңнаткан.

ЭДЧ: депшилгениң 30 чылы

Социалистиг интеграция— боттанышкында

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели — социализм чурттарының төөгүде эң баштайгы коллективтиг организациязы—акы-дуңма чурттарның дең эргелиг кады ажылдажылгазының, интернационал болгаш национал эрге-ажыктарын дең-дески холбаарының, оларны бүгү талалыг чоокшулаштырарының, социалистиг интернационализмниң принциптерин херек кырынга боттандырарының чепсээ болур.

Амгы үеде Европаның, Азияның болгаш Американың социалистиг 10 күрүнелери ЭДЧ кежигүннери болуп турар, оларның чурттакчы чону 430 ажыг миллион кижи. Чер бөмбүрзээниң девискээриниң 19 хуузун ээлеп, чурттакчы чонунуң 10 хуузун хаара тудуп турар ол күрүнелер делегейниң үлетпүр продукциязының барык-ла үштүң бир кезээн бүдүрүп, үлетпүр бүдүрүлгезиниң делегейде немелде өзүлдезиниң чартыындан хөйүн берип турар. Капиталистиг күрүнелерге бодаарга, социалистиг дем каттыштырылга чурттарында национал орулга өзүлдезиниң темпилери үш катап бедик, а үлетпүр бүдүрүлгезиниң дөрт катап бедик. 1966 чылдан 1977 чылга чедир көдээ ажыл-агыйның нити продукциязы делегейде чурттакчы чонунуң кижи санынга онаaштыр 7 хуу немей улгаткан, капиталистиг сайзыраңгай чурттарда — 19 хуу, а ЭДЧ кежигүнү чурттарда — 31 хуу немей өскен.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазында ийи үе-чаданы ангылап болур. Акы-дуңма чурттарның харылзааларында бирги (1949 чылдан 1960 чылдың төнчүзүнге чедир) үе-чадада бот-боттарынга ажыктыг, садыгны, эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринче, техника талазы-биле дуржулга солчурунга кол кичээнгей салып турган. Оон-биле чергелештир күрүнелер аразының бүдүрүлге харылзааларын эде тургузарынга, социал-экономика хөгжүлдезиниң беш чыл пландарын таарыштыр башкарарынга, улустар аразының экономиктиг болгаш эртем-техниктиг организацияларының ажыл-чорудулгазынга баштайгы базымнар кылдынган (60 чылдарда «Интерметалл». Каттышкан энергетика системаларының төп диспетчер эргелели, чуък вагоннарының нити паркы, Стандартизация талазы-биле ЭДЧ институду, Экономиктиг кады ажылдажылганың делегей банкызы тургустунган).

ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг күчүзүнүң өзүлдези оларның бот-боттарының аразында харылзааларының чаа үе-чадазынче шилчииринин белеткелдерин тургускан. ЭДЧ-ниң 1969 чылдың апрельде Москвага болган XXIII (тускай) сессиязы кады ажылдажылганың принциптиг, узун хуусаалыг сорулгаларын тодараткан. Ол сессияның шиитпирлери ЭДЧ кежигүнү чурттарның кады ажылдажылгазын улам ханыладырының болгаш сайзыраңгайжыдарының база социалистиг экономика интеграциязын хөгжүдериниң 1971 чылда хүлээп алдынган Комплекстиг программазының үндезини болган. Ол программа «социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын садыгның анаа хөгжүлдезинден ораңчок бедик чадаже көдүрген. Чижээлээрге, ол программа ниитиге ажыктыг бойдус курлавырларын кады шиңгээдип алырын, бүгү киржикчилериниң хереглелдерин хандырар ужурлуг улуг үлетпүр комплекстерин кады тударын, бистиң чурттарывыстың үлетпүр бүдүрүлгелери-биле тус-тус адырларның аразында дыка хөй чылдар бурунгаар планнаттынган кооперациязын илередип турар» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге демдеглээн.

Комплекстиг программаның чедиишкинниг боттанышкыны акы-дуңма чурттарның экономикаларының бот-боттары аразында немежир чоруун ханыладыр, улгаттырар, оларның кайызынга-даа боттуг ажыкты бээр арганы берген. Сөөлгү он чылдың дургузунда ЭДЧ кежигүнү чурттар боттарының үлетпүр күчүзүн ийи катап улгаттырган, боттарының аразында бараан саарылгазын үш ажыг катап көвүдеткен, ол бараан саарылгазының даштыкы садыгта бот-деңнези ам 60 хуу хире болуп турар.

Комплекстиг программаны күүседиринин практиказы ажыл-агый харылзаазының чаа хевирлерин тывылдырган. Оларның эң чугулазы—1976-1980 чылдарда Чөвүлел кежигүнү күрүнелерниң хөй талалыг интеграция хемчеглериниң дугурушттунган планы болур. 28 улуг объектилерни тударын ол планда көрген. 800 ажыг километр узун дурттуг, 750 киловольт күштүг Винница (ССРЭ)—Альбертирша (Венгрия) деп электри дамчыдылга шугумунуң тудуу ам доозулган. 1979 чылдың эгезинде Оренбургтан ССРЭ-ниң барыын кызыгаарынга чедир 2750 километр черге шөйлүп чоруткан «Союз» деп газ дамчыдылгазы ажыглалга кирген. Ол Европада ЭДЧ кежигүнү чурттарга чылдың-на 15 миллиард ажыг кубометр газты бээр. ССРЭ-ниң девискээринде чылда 500 муң тонна целлюлоза бүдүрер күчүлүг Усть-Илимниң целлюлоза заводун, чылдың-на 500 муң тонна бүдүрүкчүлүг Киембаевскийниң даг-дүгү арыглаар комбинадын тудуп турар. Чылда 30 муң тонна хемчээлдиг никель-кобальт продукциязын бүдүрер чаа күчүлерни Кубада тудуп турар. Акы-дуңма чурттарның каттышкан геология экспедициязы Моол Арат Республикада чедиишкинниг ажылдап келген.

Эртем-техниктиг айтырыгларны, ылаңгыя чиг-эт, одаар чүүл болгаш энергия талазы-биле, бүдүрүлгени специализастаар болгаш кооперастаар хемчеглер талазы-биле айтырыгларны кады ажылдап кылырынче дугурушттунган планда улуг кичээнгей салган. ЭДЧ-ниң хемчээли-биле 100 ажыг хөй талалыг болгаш 1000 ажыг ийи талалыг дугуржулгаларга ат салдынган. Чүгле машина тудуушкунунда безин бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаарының дугайында 8000 ажыг аттыг продукцияны хаара тудуп турар хөй талалыг 80 хире дугуржулгалар боттанып турар.

Комплекстиг программаны күүсетпишаан, ЭДЧ кежигүнү күрүнелер эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле хемчеглерни чедиишкинниг боттандырып келген. Ында 3000 ажыг эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор коллективтери, оон иштинде эртемнер академияларының 200 хире албан черлери киржип турар. Кады күжениишкиннер-биле 14 муң ажыг теоретиктиг болгаш практиктиг ажылдарны доозкан.

Амгы үеде социалистиг дем каттыштырылга чурттарының кол ажыл-чорудулгазы кады ажылдажылганың узун хуусаалыг, тускай сорулгалыг программаларын ажылдап кылырынче болгаш боттандырарынче угланган. Кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программаларының баштайгы үжүн: энергия, одаар чүүл болгаш чиг-эт талазы-биле; көдээ ажыл-агыйның болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле; машина тудуушкунунуң талазы-биле программаларны ЭДЧ-ниң XXXII сессиязы (1978 ч.) чүүлдүг деп көрген. ЭДЧ-ниң Москвага чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга чонуң хереглелиниң үлетпүр барааннарын бүдүрериниң талазы-биле база транспортту хөгжүдериниң талазы-биле кады ажылдажылганың чаа ийи программазын чүүлдүг деп көрген. Кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программа бүрүзү продукцияның чогуур хевирлеринге экономика талазы-биле үндезилеттинген хереглелдерни хандырарының дугайында акы-дуңма чурттарның кады ажылдажылганың стратегиязын тодарадып турар. Кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программаларының хемчеглерин 1990 чылга чедир боттандырар.

Александр ВАХРАМЕЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады, Игорь КОЗЛОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

Ногаан эзим

(Эгези № 180 (11077), № 182 (11079) «Шында»).

Хат-шуурганның берге час эрткен. Часкы когурумга Доржукайның кылын хүреӊ шырайы соокта шондурган бүрү ышкаш аажок куурара оӊа берген чорупп турган. Сувай бе дег кезээде чиндиӊнеме чоруур Аксыр-Доруг дээрге, ээзинин-биле алыр болза, үттүг-чарнынга хуvуӊ аспа кылдыр эъди шылыттынып, ээгизи шагжая берген.

Ам чылыг шаг дүжүп, чымчак сиген үнүп келгени-биле малдыӊ арын-шырайы өӊ кирип, Аксыр-Доруттуӊ хырны үнүп, кылайты түлеп каапкан.

Тайгада тооруктарның болгаш кат-чимистерниӊ үнүжү эки болур хевирлиг. Пөштер баштарында эмгежок кушкаштар хонупкан чүве дег тооруктар чевирт көк чүве.

Кат сыптарының сүг чинчилер дег ак чечектери оран-делегейни бир кылдыр чаттына берген.

Энир чылын Севээндейниӊ каттаан чери, өртке чирткен чүве ышкаш, куурарып калган. Чоогундан келгеш көөрге, чүгле энир чылын комбайнга таварышпаан черлерде сыптар ында-мында өскүсеүрей бергилээн, ногаарарып көзүлген.

Часкаар чайгы изиг хүннүӊ мага-ботка тааланчыы кончуг. Доржукай аъдын дөс холахараганга өртей баглап кааш, Кара-Кожагар бажынче базып үнүп каан.

Даамал кожагар бажында калбак даш кырынга сандайландыр олуруп алгаш, ол-бо талаларынче дураннагылаан.

Ие-чер, чап-чаа торгу платье кедипкензиг, чиӊгиртиленчек ногаан кылдыр көзүлген.

Чаа үнүп чыдар тараа ховуzу-даа, кедек шаттар-даа, хемнер, шынаалар-даа, арга-даглар-даа — шупту-ла шалногаан, карак чылчырыктап турар.

Ол-ла бүгүнүӊ аразында сагыштты кузум ышкаш карартып көөр адыш оюу дег аш куу ийи ойбун бар. Севээндейниӊ болгаш Дүлей Сундуйнуӊ өлүрүп каан черлери ол.

Школага кандыг-бир кежээлер удаа-дараа болгулап-ла турар чүве болгай. Ынчаарга тускай эртемниглер-биле ужурашкан бо кежээ черле дыка шуугаазынныг болуп эрткен. Механизаторлар-даа, тудугжулар-даа, башкылар-даа, эмчилер-даа чугаалап-ла турганнар. Ынчан шуугаазыннар-даа үнмээн, а Доржукай кааш сөс чугаалаан соонда, ам-на делгем зал хайнып-дойлуп-ла үнген.

Кажан Доржукай мээн оглум суг дугайында арай соора билип турар дей бээрге, ботаника башкызы өөреникчизинге болчу берген.

— Петяның шын-дыр, Доржукай Дажыевич. Суг амы чок бойдуска хамааржыр.

— Ынчаар чугаалап болур-ла харын — деп, Даамал дүжүп бээрин дүжевейн-даа турган — херек кырында ындыг эвес.

Оран-диптерде бүгү-ле амылыг бойдустуӊ өзээ, оон чанакчызы — арыг суг! Арыг суг чок болза, амылыг бойдус-даа, арыг агаар-даа турбас. Чер кырында дириг амыдыралды арыг суг тургузуп турар.

Ынчангаш, эргим башкылар, өөреникчилер, мени дыка буруудатпайн көрүӊер! Сугну амы чок бойдуска санаарынга бот дугайты удур мен.

— Чурт чону-биле чараш!— деп, ол уламчылаан. — Ында чурттап турар чон чуртунуӊ бойдузунга хумагалыг, ынаар сагыш салып турар болза, ол чурт чараш болур.

Арга даамалы өөреникчилерниӊ билбес чүвелерин хөйнү чугаалап турар болган, ынчангаш айтырыглар-даа, маргылдаалар-даа үнүп-ле турган.

— Бистиӊ бо Бай-Сүт хем чараш бе, багай бе?

Даамал ол айтырыгны улуг чугулалаваан-даа хевирлиг химирени аарак харылап каан.

— Ортумак четсе чолу-ла боор.

— Чүге? Ак-Шатта, Кургаг-Адырда ыяштар база олуртувус.

— Шын чугаалап тур силер, оолдар. Ыяш тарыжып, өрттер өжүржүп, арга-оймактарда чамдык улустуӊ чүк-быдарадыр октагылапкан шилдерин, лаазаларын дыка хөйү-биле аштап арыглаан силер. Бо дээрге, төрээн хемнерни аажок каастап турарыӊар ол. Ынчалза-даа кижи амытан Төрээн чуртун, бодунуӊ амыдыралын оон-даа артык, оон-даа чараш кылдырып бодаар болгай.

Ынчаарга мен бистиӊ хемнисти чүге ортумак чараш дээн мен. Чүге дээрге, бисте ам-даа кол чүүлдер четпейн турар болдур ийин, оолдар. Эки билип алыӊар: арга-арыг аӊ-меӊнигде, хем-суг балык-байлаӊныгда чараш.

Мындыг айтырыг база турган:

— Ыяшты хереглелге черле кезер апаар-дыр-ла. Одаар ыяш херек. Бажыӊ тудар ыяш херек болгай. Ынчап кээрде, бо хем бажының ыяжы чежеге чедир шыдажып болурул, Доржукай Дажыевич?

Даамал борта бодап берген. Кара костюмунуӊ иштики карманындан саазын уштуп, ону чоон салааларлыг мөге холу-биле аӊдара-дүӊдере туткулаан.

— Амыдыралчы, кончуг шын айтырыг-дыр. Санап турган мен: хереглелге бо-ла шии-биле кыргып-ла турар болзувусса, бо хемниӊ ыяжы ам 27 чылга үзе-тура-ла чедер. Ынчан амгы бичии шеттигештер чүү шоолут өзер деп бодаар силер. Бир дытты амгы үениӊ техниказы-биле ужурарынга үш-беш минута херек. А шетти улут дыт кылдыр өстүрерийнге беженчүс чылдар херек. Ынчаарга ыяшты ужуруп турарынга дүүштүр чаш шеттерни удур өстүрүп алыр дээр болза, ол болдунмас херек. Ынчангаш мен Дээди Советче мындыг хевирлиг билдириишкин чогум билдириишкин-даа эвес, а санал киирикзеп турар кижи мен.

Одалгага херетээр ыяшты элээн кызыргаш, хөмүр-даш казылдазын көвүдедир. Бажыӊнарны чүгле тууйбулар-биле тудар. Совхозтарда мал кажааларын база. Соӊгу ыяжы, эжиктерни болгаш шалаларны химияның дузазы-биле пластмасс хевирлиг чүүлдер-биле кылырын шенезе кандыгыл деп аан.

— Ыяш ам-даа хөй. Карак дешпиже — дээп үннер база дыӊналгылаан.

— Эртине-байлак элбек-хөй турда, ам оон камналгазын ам эгелээр чоор. А төнүп турда, чеже-даа камнаарга, ол чүве болбайн баар.

М. ЭРГЕП.

СОРУК КИИРЕР КОНЦЕРТЧИЛЕР

Ам көдээниӊ ажыл-ишчилери мал чеминиӊ белеткелинде амыр-дыжын сагынмайн ажылдап турар. Улуг харлыг соок кыжы дүжүп келирге, тудуг-даа сиген тып алыры берге деп чүве оларга билдингир. Ынчангаш ол хире чугула ажылда хаара туттунган кижилерниӊ культурлуг хандырылгазынче чугула кичээнгейни салыры — хүнүӊ кол айтырыгларының бирээзи.

Таӊды районнуӊ чамдык ажыл-агыйларынга чорупп турааш, ол талазы-биле чамдык эки эгелээшкиннерни эскерип көрдүвүс.

ССРЭ-ниӊ 50 чылы аттыг совхозтуӊ «Романтиктер» аттыг агитбригадазы ам бо хүннерде черле үзүктел чок ажылдап турар болду. Ол тускай график ёзугаар сигенчилер, хойжулар бригадаларын, фермаларны эргилдир кезип турар.

«Романтиктер» солун программалыг концертин совхозтуӊ хой кыргыыр пунктузунуӊ ажылчыннарынга көргүзүп турда, бис база таваржы бердивис.

— Көдээниӊ ажыл-ишчилеринге улуг эвес хемчээлдиг солун концертти көргүзерин, оралдажып турар бис.— деп, Межегейниӊ Культура бажыӊының директору Тамара Дектеренко чугаалады.— Бистиӊ агитбригадавыс ам черле хоеу турлагларын, фермаларны эргилдир кезип тур. Сигенчилер, механизаторлар биске өөрүп четтиргенин илередип турар. Аӊаа бистиӊ бот-тывынгыр артистеривис улам сорук кирип турар-дыр.

— «Романтиктер» деп агитбригаданыӊ концертин хол-чок-ла сонуургап көрдүм— деп, совхозтуӊ хойжузу Михаил Биче-оол өөрүп чугаалады.— 690 хураганнарымны шуптузун кыргыдып алдым. Алган хүлээлгемни ажыр күүседип, бир хурагандан 3,900 граммдан 4 килограмм чедир шынарлыг, арыг дүктү ап, дужаадым. Кыргылда пунктузунга концерт, лекция, беседа номчуурун совхозтуӊ парткому эки организастап турар-дыр. Бөдүүн ажыл-ишчи кижилер аӊаа өөрүп турар-дыр бис.

Бай-Хаактыӊ Культура бажыӊының «Тараа» деп агитбригадазы база районнуӊ ажыл-агыйларының сигенчилер бригадаларын тускай график ёзугаар эргилдир кезип турар. Ооӊ концерт программазында көдээниӊ ажыл-ишчилериниӊ шалыпчы күш-ажылын алгап-йөрээп, ажылда четпестерни сойгалап шоодуп турар номерлер арбын.

Агитбригаданыӊ «Аялга» ыры-хөгжүм ансамбли лириктиг орус, тыва ырларны чараш кылдыр ойнап билир. Ыраажы оолдар Б. Ооржак, А. Болгуж-оол, О. Серен олар хойжуларны, механизаторларны алгап-йөрээп турарлар.

Агитбригаданыӊ бот-тывынгыр артистери О. Романенко, В. Кудрин, А. Кудряцева, Т. Фёдорова болгаш ескелер-даа ырлажып, танцылап турда, кижи магадап ханмас.

«Тараа» деп агитбригада Дуржулга станциязының сигенчилер бригадазынга солун концертти көргүзүп турда, база көөр аргалыг болган бис.

Чаа КСК-100-биле тарымал сиген кестирип турар хоочун механизатор Михаил Иванович Астанин ук агитбригаданыӊ концертиниӊ дугайында мындыг чылыг сөстерни чугаалады:

— «Тараа» агитбригаданыӊ бот-тывынгыр артистериниӊ концертин механизаторлар ургулчу четтикпейн манап турар. Агитбригада келген санында чаа концерт программазын көргүзүп турары эки. Бо удаада олар сигенчилерге, мал чеминиӊ белеткелинде хаара туттунган ажыл-ишчилерге турасказтан концертти көргүстүлер. Эр-хейлер-дир!

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЯНТАРЬ ӨРЭЭЛИН ЧААРТКАНЫ

Пушкин хоорайда Екатерина ордузунуӊ Ада-чурттуӊ Улуг дайынының чылдарында чиде берген кайгамчыктыг Янтарь өрээлин Ленинградтыӊ реставратор-специалистери катап тургузуп, септеп, чаартып турар. Г. С. Хозацкийге удурткан чурукчулар бөлүү ооӊ моделиниӊ бүгү хемчээлиниӊ бештиӊ бирин кылып доозупкан. Бөлүк XVIII вектиӊ архитектуразының онзагай бир ажылын катап тургузарынче бүгү күжүн, билиин кызымаккай үндүрүп турар.

Екатерина ордузунда дыка хөй чүүлдер эки шынарлыг кылдыр чаартынган.

Ленинградтыӊ реставраторларынга янтарьны Калининград областыӊ «Янтарный» карьерниӊ ажылчыннары эккеп берип турар. А ук өрээлге шупту 6 тонна янтарь херек. Ажылды 1990 чылда доозар.

ЧУРУКТАРДА: янтарь өрээлин катап тургузуп турар Ленинградтыӊ бөлүк реставраторлары. Солагай таладан оӊ талаже В. П. Ерцев, Г. С. Хозацкий болгаш А. П. Ванин; янтарь өрээлинде кезектерниӊ бирээзиниӊ модели.

Н. НАУМЕНКОВТУӊ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

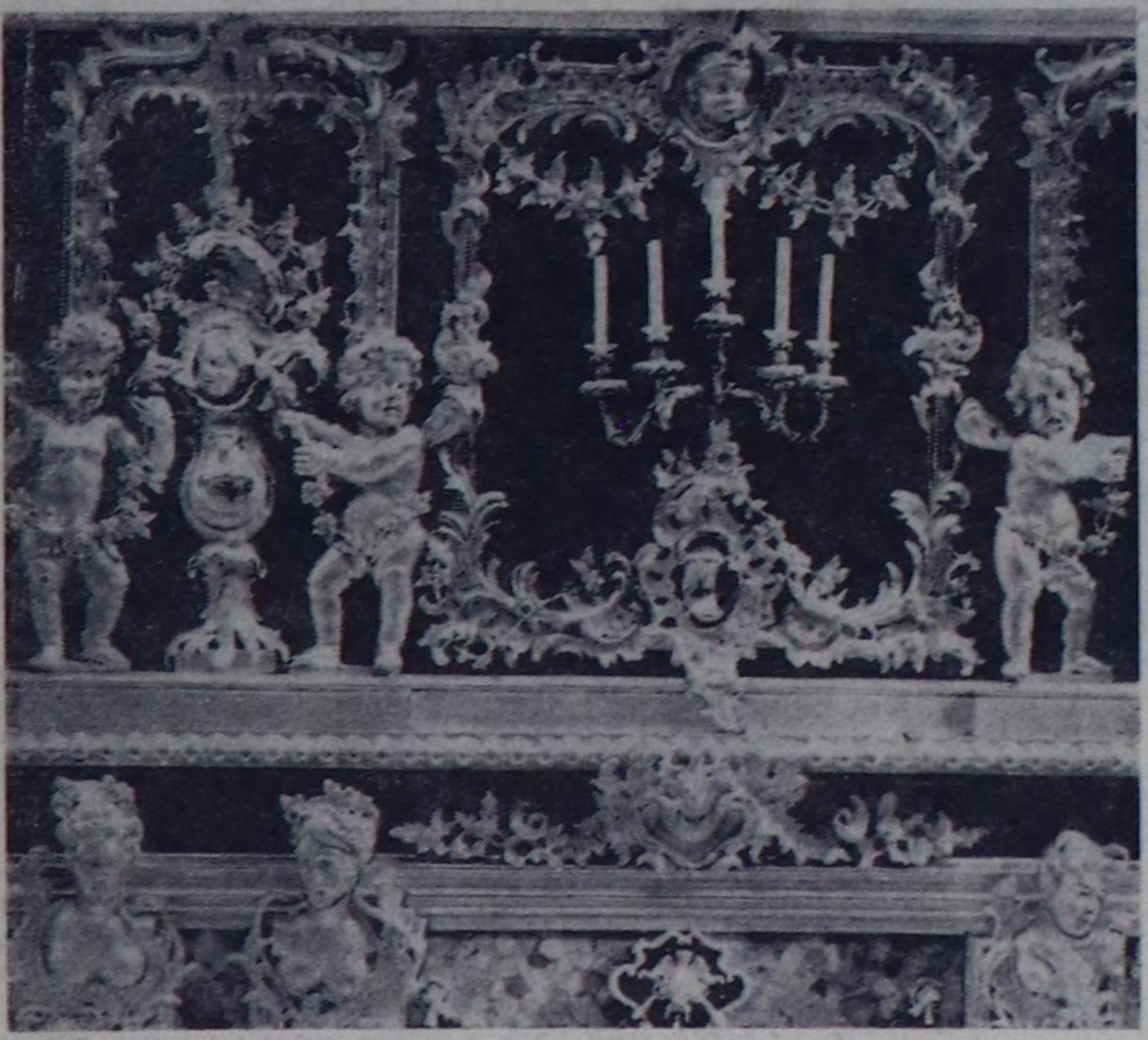

ЫНДЫГ ҮНЕЛИГ

Холунда сумка тудкап, дөртеп хар ажа дүжүп чоруур чолдаксымаар херээжен кижиниӊ бир-ле черже далаш хевирлиг бар чорууруп Кызыл-Даг сууржуӊ чурттакчылары бо-ла көөр. Ол болза Булуӊ-Терек ортумак школазының башкызы Полина Шаравиевна Сат-тыр.

Полина Шаравиевна үр үеде башкылап, амыдыралдыӊ узун оруун эрткен кижи. 1951 чылда Кызылдыӊ башкы училищезин доскааш, ол-ла чылын Абаканның башкы институдунче кирип алган. Ол институтту 1953 чылда чедиишкинниг доскан. Аныяк башкыны Тываныӊ сураглыг сууру Кочетовкаже ажылдадып чоруткан. Бир чыл болгаш ол бодунуӊ амыдыралының аайы-биле Шумов алышкыларның чурттап чораан чери Сосновка сууржа ажылдаан. Кандыг-даа ажыл-ишти баштажып, ажытчырга кижиниӊ сагыш-сеткилинге өөрүнчүг болуру чугаажок. Ол чылын найысылал Кызылга Полина Шаравиевна № 13 школаны ажыдышкан. Чаа-ла ажылдап эгелээн башкыга ол чорук идигни берип, сорук киирген. Оон соӊгаар-даа ол № 2 школага башкылавышаан, «Шын» солуннуӊ литажылдакчызы боопп, башкылал ажылының дугайында хөй материалдарны бижигилээн. Ооӊ башкылап чораан черлери эвээш эвес. 1974 чылга чедир Ак-Туруг ортумак школазының башкызы, а бо хүннерге чедир Кызыл-Даг ортумак школазының башкызы боопп ак сеткилдиг ажылдап чоруур.

Бо-ла үе дургузунда хоочун башкы хөй-хөй кижилерни кижизидип, эртем-билигниӊ делгем оруунче үдээн. Хөй-нийти ажылынга идепкейлиг чоруун көргүзүп, ол база школаның педагогика ниитилелиниӊ даргазы, орус, тыва дылдыӊ болгаш литература секциязының удуртукчузу, 6 «а» класстыӊ удуртукчу башкызы. Ооӊ удурткан клазы бо чылын чүс хуу өөредилгелиг болганы-даа таварылга эвес.

Полина Шаравиевна беш уругнуӊ иези. Улуг уруу Октябрина Свердловскиниӊ улус ажыл-агый институдунда, а артканнары школада эки чурум-сагылгалыг өөренип турарлар. Ооӊ кады төрээн дуӊмалары Анчымаа, Анай, Галина, Сергей, Наташа, Виктор шупту дээди эртемниг...

Ажыл-ишчи башкының күш-ажылын үнелээн хөй хүндүлүг бижиктер, турасказалдыг суй-белектер ооӊ бажыӊын каастап турар. Башкының ажыл-ижи ындыг үнелелдиг-даа болур ужурлуг.

Т. ТОВАРИЩТАЙ.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Өөредилге чылы доозулган-даа болза, Улуг-Хем районнуӊ Хайыракан сес чыл школазында ажыл-иш үзүктел чок. Ында дараазында өөредилге чылынга белеткел чорупп турар. Ажыл-ишчи кылдыр кеттинипкен, холдарында кисточкалар туткан ажылчыннар аразынга чеде бергеш, школа директорунуӊ хүлээлгезин күүседип турар Петя Конзай-оолович Кужугеттен школаның септелгези кайы хире чорупп турарын сонуургадым.

— Школаның чаа өөредилге чылынга белеткели бо хүннерде бүрүн доостур. Арткан ажылдарны кылып чорударынга ажылчын күш, херекселдер бар. Кылдынган чүүлдерни боттарыӊар көрүп болур силер — деп, ол чугаалааш школазынче чалады.

Школаның 60 өөреникчи чурттаар интернадының септелгези доозулган. Эт-сеп четчеленген, оларны чараштыр, эстетиктиг байдалга таарыштыр будуп, чугайлап тургускан, шупту чүве белен, чүгле өөредилге чылын манап турар. Бо ажылга интернат эргелекчизи Т. Конгар, ажылчыннар Б. Дамба, К. Кыргыс идепкейлиин көргүскеннер. Эӊ ылаӊгыя интернат ажылынга 20 ажыг чыл ажылдап келген коммунист Окчаа Уйнукпан, коммунист К. Бюрюнмаа олар эки ажылдааннар.

Школада беш чаа печканы тургускан, а 8-ти эки байдалдыг септеп алганнар. Келир кышка 200 кубометр одаар ыяшты школа девискээринде эккелген. Чугула херек хөмүр-даш складын чаартып тургускаш, ам чүгле хөмүр-дашты хүлээп алырынга белеткээн. Ол ажыл талазыбиле хемчеглерни школа дирекциязы база ап турар. Чайгы хүн бүрүзүн халас эрттирбейн бир-ле ажыктыг чүвени кылып алыр дээш септелгеде хаара туттунган ажылчыннар тускай план ёзугаар ажылдап турарлар.

Каш-ла хүннер эртерге доостур септелге-биле кады школаның чанында дуржулга участогунда ажыл база соксаал чок чорупп турар. Ону биолог башкы Даваа Кара-оол чедиишкинниг удуртуп, көрдүнген план-график ёзугаар чорудуп турар.

К. НАТПИИ-ООЛ.

БАШКЫ-ДАА, АДА-ИЕ-ДАА

Чаа өөредилге чылынга чедир ай четпес үе арткан болгай. Ынчангаш өөреникчилерге орук шимчээшкининиӊ дүрүмнерин өөредир ажылды канчаар организастап чорударын школалар амдан эгелеп бодаары чугула. Школа болза ол дүрүмнер талазы-биле ханы болгаш быжыг билигни өөреникчилерге бээр сорулгалыг.

Баштай эге класстар өөреникчилериниӊ дугайын көрээлиӊер. Класстыӊ удуртукчу башкызы өөреникчилери бажыӊындан школаже орукту кандыг маршруттуг чорупп турарын билгеп турар ужурлуг: олар кааш катап кудумчу кежерил, орукка кандыг-кандыг орук демдектеринге таваржырыл. Ылаӊгыя бистиӊ хоорайывыстың байдалдарынга ол эргежок чугула. Бир эвес башкы бодунуӊ өөреникчилери болгаш оларның ада-иелери-биле кады көрүп чорааш, эӊ-не айыыл чок болгу дег орукту шилип алыр болза, улам эки болур ийик. Ада-иелер боттарының талазындан уругларынга орук демдектерин, светофорнуӊ чырыткы сигналдарын айтып, кудумчу кежериниӊ чурумун тайылбырлап бээр ужурлуг.

Элээди болгаш ортумак назылыг өөреникчилерге дүрүмнерни өөредириниӊ элээн долу программазы негеттинер. Кудумчу чурумун өөредириниӊ тускай шактары школа программазында көрдүнмээн болганда, кичээлдерден дашкаар үеде ону эрттирер апаар. Ону айда бирден эвээш эвес катап класс шагының үезинде чорутса эки. Кичээлди эрттирерде КАИ ажылдакчызын азы автотранспорт бүдүрүлгезинде ажылдап турар ада-иелерни чалап ап болур. База бир кол чүүл — кичээлдерниӊ янзы-бүрү болурун чедип алыры. Чижээлээрге үстүкү класстарның өөреникчилеринге өөредилге кинофильмнерин көргүзер, лекция номчуур, хоорайның кудумчуларынга экскурсиялар организастаар дээш оон-даа өске. Ол ышкаш эки организастаан конкурстарны болгаш маргылдааларны өөреникчилер кончуг сонуургаар.

Школа бүрүзү орук шимчээшкиннериниӊ дүрүмнерин өөредир кичээлдерни эрттирерде плакаттар, макеттер болгаш өске-даа көргүзүг материалдары-биле дериттинген тускай класстыг болуру ажыктыг. Стендилер, плакаттар, өӊнүг чуруктар эге класс өөреникчилеринге онза дузалыг. Кичээлдерни баш удур эки белеткенип алган башкы эрттирип болур. Уругларга шимчээшкин дүрүмнеринде оларның чүгле эргелерин эвес, харын хүлээлгелерин тайылбырлап билиндирери албан. Корум-чурум хажыткан таварылгада чадаг кижилерниӊ харыысалгазын школачы бүрүзү билгеп турар ужурлуг.

Өске хоорайның школаларының дуржулгазындан алырга, школага ол ажылды хөй-нийти инструкторлар башкарып турар. Хөй нурууазында ол чолаачылаар эргелиг болгаш шимчээшкин дүрүмнерин эки билир күш-ажыл кичээлдериниӊ башкызы азы техниктиг бөлгүм удуртукчузу болур. Хөй-ниитичи инструкторнуӊ бо талазы-биле ажыл планын башкылар чөвүлелинге сайгарып көөрү албан. Школага ол айтырыгны шиитпирлээри ында комсомол болгаш пионер организацияларының дузазы чокка, ада-иелерниӊ доктаамал деткимчези чокка болдунмас. Бо ажылды организастап чорударынга школаларга улуг дузаны районнарның, хоорайның өөредилге килдистери көргүзери билдингир.

Хоорай, сууржарның кудумчуларынга уругларның озал-ондак таварылгаларын шуут чок кылыр чугула херекче улуг кичээнгейни өг-бүле болгаш школа салган турар ужурлуг.

О. ДОБЫЧИНА,
КАИ-ның инспектору.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаар. Соӊгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттыӊ дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 24—28, чамдык районнарга 17—22 градус чылыыр.

Кызылга хүндүс аязыр, дүне чаъстаар. Хаттыӊ күжү кошкак. Агаар 12—14 градус чылыыр.

Автоoруктарга кестүрү эки болур.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Республиканыӊ улус ажыл-агыйынга мергежилдиг ажылчын кадрлар белеткээриниӊ чугулазын барымдаалап көргеш, аныяктарны республиканыӊ профессионал-техниктиг училищелеринче өөредип чорудуп, өөредилге чылының эгелээринге чедир боттарының хүлээлгелерин күүседип, тодаргай хемчег ап, бөттүг дуза чедирерин профтехөөредилге талазы-биле Тываныӊ республика эргелели рай(хоор)күүскомнардан, комсомол рай(хоор)комнарындан, рай(хоор)онодан, школалар директорларындан, совхозтарның болгаш баазалыг бүдүрүлге черлериниӊ тудуг организацияларының удуртукчуларындан дилеп тур.

телевидение

АВГУСТ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе»**. Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **Аныяк спортчунуӊ чедиишкини**. 11.35 — **«Бөдүүн-даа бол»**. Уран-чечен телефильм. 13.35 — Медээлер. 13.40—16.00 — **Чапсар**. 16.00—Медээлер. 16.20 — **«Тоолчургу чугаа дугайында репортаж»**. Документалдыг телефильм. 17.10 — **«Флиппер»**. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (АКШ) 5-ки болгаш 6-гы сериялары. 18.00 — **«Орус чугаа»**.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.40— **«Оӊнүктер»**. Телефильм. 19.05 — **«Азия диптиӊ төвүнде»**. Дамчыдылга. 19.45 — Телемедээлер. 20.00 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.05 — **«Шуптузун билип алыксаар мен»**. Киножурнал. 20.15 — **Бөгүн делегейде**. 20.30 —**«Амыдыралдыӊ социалистиг овур-хевири болгаш чоннуӊ амыдыралының чаагай чоруу»**. **«Чурттуӊ одалга-энергетиктиг баланзызының айтырыглары»**. Бирги дамчыдылга. Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский чорудар. 21.25—Г. Марковтуӊ — **«Черниӊ дузу»** деп романының талазы-биле хөй сериялыг уран-чечен телефильминиӊ баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы. 22.30—**«Үе»**. Информастыг программа. 23.05—00.45 — Останкинонуӊ концерт студиязынга Д. Кугультиновтуӊ поэзия кежээзи. Төнгенде — медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — **«Горнистер, харыылаӊар!»** 19.00 — Калькуттаның аныяктарының ансамбли. 19.25 — **«Беш чылдыӊ тудугларында»**. Дунай-Днепр суггарылга системазының тудуушкунунуӊ дугайында. Украинаның КП Одесса обкомунуӊ секретары Е. Г. Борщ дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

20.05—21.15 — **«Эӊ сөөлгү хүн»**. Телешии. 2-ги сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Каскадерлер»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Оолчугашты капитан дижирлер»** 15.00, **«Дезинишкин»** 16.50, 18.40 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Киночылынды № 44»** 10.40, 14.00, **«Зимородок»** 12.10, 15.30, **«Кышкы шөлээ»** 17.20, 19.00, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чугурукту оорлааны»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Орук»** 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Чадаана хоорайның ажылчын аныктар школазының 1975 чылдыӊ июнь 23-те Виктор Билчин-оолович Ооржакка тывысканы А сериялыг, 771721 дугаарлыг аттестат читкен, ону күш чок деп санаар.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуӊ 2-24-63. редакторнуӊ оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттыӊ 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниӊ 2-37-13, пропаганда килдизиниӊ 2-31-75, культура килдизиниӊ 2-23-54, бедээ ажыл-агый килдизиниӊ 2-21-47, үлетпүр килдизиниӊ 2-22-64, чагаа килдизиниӊ 2-41-27. информация килдизиниӊ 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16306. Чагыг № 2136.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниӊ типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01212.